

A TÓPARTI GYILKOSSÁG

Regény

1914

Ahogy befordultam a Szent Anna-utcába, három fiút pillantottam meg, akik közül kettőt, látásból, már ismertem. Az egyiket a Holdvilágképűnek, a másikat a Kutyafejű Tatárnak hívták a cimboráim. Mind a kettő tizenegy esztendőes lehetett, mint én; de a Kutyafejű Tatár valamivel erősebbnek látszott nálam. A harmadik fiú, akit akkor láttam először, majdnem egy fejjel volt nagyobb, mint a kis tömzsi Holdvilágképű, négyünk közül a legalacsonyabb; hanem a vékony nyakáról, meg a szűk melléről lerítt, hogy gyöngébb, mint én és mint a másik két fiú. Később megtudtam, hogy éppen aznap töltötte be a tizenkettedik évét.

Ennek az ismeretlen fiúnak kemény kalap volt a fején, a jobb kezében kis pálcát, a bal kezében pedig pergamentekercs formájú papírcsomagot tartott.

Abban a pillanatban, amikor - bekanyarodva a Szent Anna-utcába - rájuk bukkantam, a kemény kalapos, közel az utcasarokhoz, mozdulatlanul állott a gyalogjáró szélén; a másik két fiú vele szemben s tőle alig egy lépésnyi távolságban, hasonlóképpen mozdulatlanul posztolt a kocsiuton. Meglátszott rajtuk, hogy nem akarnak tágítani az ismeretlen mellől; s mintha jobbról is, balról is körül akarták volna fogni, hogy valamire el ne ugorhassák. A Holdvilágképű vigyorgott. A Kutyafejű Tatár, aki kezét a zsebébe mélyesztve, hetykén lóbálta a testét, nem volt ilyen vidám; ellenkezőleg: vésztojósó komorság ült az arcán. De mind a ketten farkasszemet néztek a keménykalappal.

Talán nem így kellene mondanom, mert farkasszemet nézni valami kölcsönösséget jelent, s a farkastekintet valójában csak a Kutyafejű Tatár meg a Holdvilágképű szeméből villogott ki; a keménykalapos fiú pillantása inkább ijedt volt. Állotta ugyan az ellenséges szemek tüzelését, s igyekezett dacosan viszonzni ezt, hol az egyik, hol a másik ellenfél alakját méregetve; de az ő tekintetében benne révedezett az a határozatlanság is, hogy vajon nem volna-e jobb hirtelen kereket oldani, s a menekülésben keresni meg azt a kedvező megoldást, melyet már csak a gyors elhatározás s lábának a fürgesége ígérhettek neki? Alighanem kilátástalannak ítélte a kétszeres erővel szemben való küzdelmet. Pedig nem volt egészen fegyvertelen, mert - ha a pálcikájában nem is bízhatott - a kemény és vastag papírtekercset buzogányként használhatta, míg megtámadói csak az öklükre vagy az izmaikra támaszkodhattak; de nyilván nem remélte, hogy egymagában is el tud bánni mind a két fiúval.

Amikor a színhelyre érkeztem, még nem döntött arról, hogy mit választ: a szégyenletes megfutamodást-e vagy a férfias, de reménytelen küzdelmet?... azt, ami dicsőbb, de kellemetlenebb, a hősiessé összeütközést s ennek nyomán az előrelátható elbukást?... harcolni végleglegletig és vereséget állani ki, de előbb sok jó, kemény ökölcsapást osztogatni jobbra-balra?... vagy elillanni, szaladni, ahogy bír, egy darabig még hallani az ellenség gúnyos nevetését, aztán elfelejteni ezt a rossz álmot?

Hanem az én megjelenésem egyszerre nagyot változtatott a helyzeten. Mert az ellenség nem tudhatta, hogy hirtelen elszánással nem sietek-e segítségére a megtámadottnak? - amely esetben a most még szilárd erőviszonyok egyszerre felbillennek. Márpedig én megállapodtam. Egyelőre csak mint kíváncsi néző, de egyszersmind mint fenyegető kérdőjel.

Nekem egy szempillantás is elegendő volt ahhoz, hogy tisztán lássam, mi készül itt és miért?

Akkortájt az olyanfajta kemény kalapban, amelyet ma dinnye alakúnak szokás mondani, nem lehetett végigmenni Debrecen utcáin kínos feltűnés és a kihívó szándék gyanújának fölkelése nélkül. Mert ez a viselet, öreg és ifjú cívisérzületnek egyaránt, a nyugati eszmékkel való

kacérkodást, a kozmopolitizmushoz való vonzódást, a hazaszeretet érzésének meggyöngülését, és Kálvin tanainak cinikus kigúnyolását jelentette.

Azért, különösen a nagytemplom és a kollégium tájkán nem is igen volt tanácsos kemény kalapban mutatkozni. A Szent Anna-utcában, néhány lépésnyire a katolikus templomtól és iskolától, már jelentékenyen csökkent a kemény kalap veszedelmessége, mert mindenki tudta, hogy a piarista tanárok nem áttallanak ugyanolyan fejedőben járni, amilyenben Áron, a gazdag vaskereskedő. És annak a közismeretessége, hogy a piaristák a hazafiságnak ebben a kérdésében ilyen vétkes közömbösséget tanúsítanak, a katolikus negyedben már bizonyos vallásos színezetet adott a kemény kalapnak, mérsékelte ennek a feltűnőséget és kihívó voltát, valamelyes magyarázatát adta a hozzátapadó nemzetközi karakternek, és megenyhítette azt a gyanút, hogy viselője kérkedni akar a világpolgárságával. De azért a kemény kalap, kivált egy tizenegy-tizenkét éves fiúnak a fején, mégiscsak Geszler-kalap maradt.

Igaz, nem volt szükség arra a kihágásra, hogy valaki gyerek létére kemény kalapot biggyessen a feje tetejére: a kálvinista fiúk enélkül is szívesen kezdtek verekedést velünk, pópista ifjúsággal. Nem tudom, hogy ebben a harcra készségben mennyi része volt az atavizmusnak, annak az örökölt érzésnek, amelyet a vallásháborúk óta minden debreceni gyerek átvett a vérében az apjától, és mennyi annak a magyar virtusnak, mely vasárnaponként még ma is szembeállítja a felvégi legényeket az alvégiekkel; annyi bizonyos, hogy a mai sokféle sportot abban az időben főképpen ez a verekedő hajlandóság helyettesítette.

Mi, katolikus fiúk, ha nem is szívesen, vállaltuk a harcot. Mit tehattünk volna egyebet? Ha nem akarjuk, akkor is vállalnunk kellett volna, Végre is, mindig nem lehetett megugrani az ellenséges tatár horda elől. Általában gyöngébbek voltunk, mint a református gyerekek; s vastag nyakuk meg elszántságra valló, nehézkes, lomha, súlyos járásuk aggodalmat, tehát tiszteletet gerjesztett bennünk. Aztán meg ők sokkal többen voltak, mint mi. De köztünk is akadtak, akik a verekedő kedvükkel pótolták, ami az erejükből hiányzott, és néha úgy esett, hogy amint az iskolából hazabandukoltunk, olyan ellenséges csapattal találkoztunk, amelyik kevesebb emberből állott, mint a mi hadtestünk. Az ilyen kitűnő alkalmat, persze, nem lehetett elszalasztani.

Az ütközet megkezdése és a harc lefolyása mindig meglehetősen egyforma volt. Mikor az ellenséges gerilla-csapatok egymásra bukkantak, az ellenfelek egymástól egy-két lépésnyi távolságban megállapodtak, s néhány másodpercig kancsal, fürkésző pillantásokat lövelltek át egyik táborból a másikba. Aztán, mikor az erőviszonyok már ismeretesebbé váltak, kihívó vagy dacos tekintettel nézegették egymást. Végre az erősebbik tábor legbátrabb legénye kikereste a maga ellenségét, a másik tábor leggyöngébbnek látszó legénye személyében, egyenesen e felé a fiú felé tartott, mellbe lökte és előállott a váddal: »Te zsidó vagy!«

Természetesen az, hogy valaki ilyen fiatalon máris felcsapott zsidónak, nem maradhatott megtorlatlan. No és ha valaki arra vetemednék, hogy tagadni próbálná azt, amit egy szavahihető fiatalember állapított meg róla - ez a vakmerő meg éppen rászolgált a szigorú megfenyítésre.

Már most csak kétféle fejlemény következhetett. Ha a megtámadott a hadüzenetre mindjárt pofonnal felelt, gyors és erélyes föllépése nem maradt hatás nélkül. Ebben az esetben a háború lokalizálódott, párbajjá zsugorodott, meccsé törpült, a csata nem vált rettenetessé és rövidesen véget ért. A két ellenfél addig pofozkodott, ütlegelte egymást és birkózott, míg az egyik nem bírta tovább szusszal, ekkor a másik rátérdepelt a leterített ellenfél mellére, büszkén nézett körül, aztán mikor meggyőződött róla, hogy az egész világ jól látta a győzelmét, fölkelt az ellenfeléről, letörölte a térdéről a port, s mialatt a másik szégyenkezve tápáskodott föl a földről, még egyszer odakiáltott a legyőzöttnek: »Hát most megkaptad, zsidó!...« és így jól

végezve dolgát, ünnepiesen lépkedett el barátaival, mint ahogy a király vonul el udvarával a shakespeare-i drámákban. A végszó okvetetlenül ez volt, akár a támadó győzött, akár a megtámadott, a végén mindig az lett a zsidó, akit legyőztek.

Így ért véget a harc a szerencsésebbik esetben. De megtörtént az is, hogy a megtámadott, nem bízva eléggé az erejében, a hadüzenetre nem felelt mindjárt pofonnal vagy ütleggel, hanem csak a mellbelökést viszonzta, és szóvitába kezdett, ilyenformán: »Nem méssz az utamból?!... Mit akarsz tőlem?!... Bántott valaki?!...« Az, hogyha a megtámadott ekképpen elárulta, hogy nem bízik az ereje felsőbbségében, mindig nagyon felpaprikázta a támadó táborát, s ebben az esetben a harc általánossá, elkeseredetté és hosszadalmassá vált. Ilyenkor a kálvinista fiúk a pápistákat s a pápisták a kálvinistákat addig püföltek, innen is, onnan is »Nesze, zsidó!...« »Nesze zsidó!...« kiáltás közepett, az általános öklöződés és birkózás addig tartott, amíg a gyöngébbik tábor, dicsőséges küzdelem után bár, de jól elpáholtan, meg nem futamodott, vagy míg Deus ex machinaként meg nem jelent valahonnan egy-egy öreg zsidó, aki aztán a botjával széjjelkergette az egész társaságot.

Mindez nekem már régóta ismeretes dolog volt, sőt - sok kék folt árán - joggal számíthattam magamat ennek az ügynek a szakértői közé.

Azért, alighogy észrevettem a csoportozatot, már tisztában voltam a viharral fenyegető feszültség minden előzményével, és azzal is, hogy mi következhetik. Megértettem, hogy a Kutyafejű Tatár meg a Holdvilágképű nem tartották volna érdemesnek megtámadni ezt a nyurga, vékonypénzű gyereket, akit senki se ismert, de a kemény kalap elárulta a pápistát, kötekedésnek tűnt fel előttük, nem hagyta őket békén, izgatta őket, mint a bikát a vörös posztó.

Afelől se lehetett kétségem, mi lesz itt mindjárt, ha én most nem szakítom meg az utamat, hanem feléjük fordulva, és hátra vigyorogva, de nyugodtan tovább vonulok. Kettő közül az egyik: vagy megugrik az idegen és olyan jól nyargal, hogy sikerül megszabadnia az üldözői elől, vagy a következő percben már el fog hangzani a szokásos rövid vádbeszéd, s aztán a keménykalapost nemcsak a Kutyafejű Tatár fogja előbb mellbelökni s aztán nyakonütni, hanem mindjárt neki fog esni a másik is, a Holdvilágképű. Ilyen körülmények közt pedig a végkifejlés előrelátható.

Ha múlt, jelen és jövő átlátásához nem volt szükségem többre egy szempillantásnál, még egy másik szempillantás s nemcsak hogy egész raja támadt fel bennem a nemes és legkevésbé se nemes indulatoknak, hanem ezek már le is viharzottak a lelkemben, s hozzájuttattak a képzelhető legférfiasabb elhatározáshoz.

Megengedhetem-e, hogy hitemet a keménykalapos személyében üldözzék és kicsúfolják? Eltűrhetem-e én, az a félelem és gáncs nélkül való lovag, akit mások még nem sejtnek bennem, de akit én máris igen tisztellek magamban, hogy a nyers erőszak minden igazság, ok és ürügy nélkül megtámadja és letiporja az ártatlant?... hogy ketten rontsanak rá egyre?... nem kötelességem-e védelmére kelni a gyöngének az erősebbek galádságával szemben? Elillanhatok-e a harc elől, én, akinek legkisebbik célom az, hogy már huszonnégy éves koromban Borneo és Szumatra királya legyek, csak azért, mert kényelmesebb, ha részvétlenül tovább sétálok és nem fújom azt, ami nem éget? Aztán beletörődhetem-e, hogy az ellenségeim hozzájussanak a könnyű győzelem öröméhez, mikor megakadályozhatom, hogy részük lehessen a diadal mámorában, vagy legalábbis megnehezíthetem és vitássá tehetem a győzelmüket? És elszalaszthatom-e ezt a kitűnő alkalmat, amikor az ellenség kisebb erőben jelentkezik, mint rendesen, és amikor, ha csak egy kicsit kedvez a hadiszerencse, a Kutyafejű Tatár is, a Holdvilágképű is nagyon meglakolhat azokért az ökölcsapásokért, amelyekben ők ugyan

ártatlanok, de amelyeket hitfeleiknek és elvtársaiknak, szóval az ő táboruknak eddig még csak részben fizethettem vissza?

Nem. Minden nemesebb és minden alantasabb indulatom a harcra ösztökélt.

Igen ám, de hátha ők ketten, bár egyik se látszik nálam erősebbnek, mégis nagyobb erőt tudnak kifejteni, mint én meg a keménykalapos? Hátha az, akinek segítségére sietek, annyira gyenge, ügyetlen vagy békeszerető, hogy egyáltalán nem számít? Hátha egymagámnak kell kettőjük ellen csatáznom, s ebben a harcban alulmaradok?

- Hát az se baj! - biztattam magamat. - A legrosszabb esetben megfutamodom. Csak a harmadik ház kapuját kell elérnem... mihelyt azon bejutottam, az üldözőim már nem követhetnek... mert odabenn vannak, akik meg fognak védelmezni, és szükség esetén elbánnak az ellen-ségeimmel.

Tehát, igenis, bele fogok avatkozni a dologba. Sőt, minthogy a tapasztalat megtanított arra, hogy aki támad, az előnyt szerez! én magam fogom megkezdeni a csatát. A gyors cselekvés már félgyőzelem.

Csak éppen a hadüzenetet akartam megvárni, hogy megnyugtathassam a lelkiismeretemet.

Hanem arra gondom volt, hogy az arcom ne árulja el, mit forralok. Amikor megállapodtam a keménykalapos mellett, szakasztott úgy vigyorogtam, mint a Holdvilágképű. És a Kutyafejű Tatár, aki rám pillantott, hogy lássa, vajon barát érkezett-e vagy ellenség, s ha gyanús alak, milyen erejű? - azt hihette, hogy csak közelebről akarom nézni, miképpen fenýítik meg a keménykalapost... ami bizonyára engem is csak mulattathat.

Nyilván nem ismert rám, sem ő, sem a Holdvilágképű. Pedig már nem egy ütközetben találkoztunk, ahol sok derék kálvinista harcos torolta meg a »luformátus« gúnyszót, de úgy látszik, ezekből a csatákból sokkal hamarabb ugrottam meg, semhogy az arcom bevésődhetett volna az emlékezetükbe. Elég az hozzá, vagy jelentéktelennek ítélték, vagy nem is gyanították bennem a pápista vitézt, és miután megállapították magukban, hogy akár jó-, akár rossz-akarátú szemlélőnek, de mindenesetre csak kíváncsi nézőnek, odafurakodtam a tűzvonalba, egyelőre nem törődtek azzal, hogy én is ott vagyok.

Attól fogva, hogy megjelentem, talán egy félperc, talán egy egész perc - ilyen körülmények közt nagy idő - telt el fenyegető némaságban és mozdulatlanságban. Nekem egy kicsit erősebben dobogott a szívem; a keménykalapos egyre sebesebben pislogott; a két kálvinista bajvívónak a testtartása is, a nézése is ugyanaz maradt. De végre a Kutyafejű Tatár még hevesebben kezdte lóbálni a testét, mint előbb... mintha egyre kevésbé tudná fékezni eddig valahogyan még csak leküzdött, de most már mindinkább növekedő ingerültségét... és miközben szúró tekintetével szinte felnyársalta a keménykalapost, egyszerre csak megszólalt, a súlyos pörölycsapások lassúságával ejtve ki minden szótagot:

- Há-szen te zse-da-ó vagy!...

A keménykalapos, aki engem is ellenségnek nézett, s már nem remélte, hogy egéruat találhat, azonnal felelt. De hangjának a remegése elárulta az ijedtségét, és a szavaiból még inkább kiértzett, mennyire megfélemlítette az az aggodalom, hogy három ellenfele közül valamelyik bizonyosan utól fogja érni:

- Mit akar tőlem? Én nem ismerem magát! Hagyjon engem bé...

Nem fejezhette be, a torkán akadt a szó, olyan nagy meglepetés érte.

Ekkor ugyanis az történt, hogy én, összeszedve minden erőmet, hirtelen pofonvágtam a Holdvilágképűt, aztán, mintha nem én ütöttem volna meg őt, hanem ő ütött volna meg engem, egy hiúzmacska gyorsaságával és mérgeességével ugrottam rá. A Holdvilágképű a váratlan támadástól hátratántorodott, s én, aki számítottam erre, nem mulasztottam el kihasználni az ő megingását: gáncsot vettem neki, letepertem a földre, s a szegény Holdvilágképű még nem tért magához a meglepetéséből, amikor én már a mellén térdeltem és sebesen püföltem, öklöztem a széles ábrázatját meg a kemény koponyáját, ott, ahol értem.

A hamarosan kieszelt taktikámhoz tartozott, hogy ilyen kíméletlenül bántam el a szegény Holdvilágképűvel. Úgy okoskodtam, hogy a felbőszültség hadakozásmódjával könnyebben biztosíthatom a győzelmet, mintha lovagiasan küzdök és szem előtt tartom a birkózás szabályait; még nem hallottam, de már kitaláltam, hogy: »all's fair in love and war«. Hogy mért éppen a Holdvilágképűnek estem neki, aki csak vigyorgott?... és mért nem rontottam rá inkább a Kutyafejű Tatárra, aki a védettemet megtámadta? Mert kettőjük közül a Kutyafejű Tatárt néztem az erősebbnek, s minden vitéségem ellenére is szívesebben szemeltem ki ellenfelemül a gyöngébbiket. Így - biztattam magam - a legrosszabb esetben is elérek annyit, hogy az ellenpárt, ha végül győz is, nem jut hozzá a győzelméhez olcsón, hanem sok kék folttal fizet érte s remélhetőleg egy-két hatalmas daganattal is.

Jól számítottam. Mert az a veszedelem környékezett, hogyha a Kutyafejű Tatár segítségére talál sietni a Holdvilágképűnek, ezek ketten, egyesült erővel, jól elpáholnak, amíg a keménykalapos szépen elillanhat - de nem így történt. A Kutyafejű Tatár sorsára bízta a Holdvilágképűt s - nyomban azután, hogy általános meglepetésre én kezdtem meg a harcot, mégpedig mindjárt a legféltelenebb szilajsággal - ahelyett, hogy ellenem fordult volna, a keménykalapost kezdte gyomrozni. Először egy nagyot rántott rajta, majd mellbe lökte s leütötte a kalapot a fejről, ahogy a hagyományos sorrend kívánta; aztán nekiesett, rövid birkózás után földhöz teremtette, s bár a keménykalapos szívósabban védekezett, mint a viselkedése után várni lehetett, föléje kerekedett, és úgy kezdte agyabugyálni, mint ahogy én püföltem és öklöztem a Holdvilágképűt.

Mi bírta rá a Kutyafejű Tatárt, hogy bajtársának a megvédelmezése helyett tovább is csak a keménykalapossal foglalkozzék? - örök titok. Nem vette észre, milyen nagy taktikai hibát követ el? Azt remélte, hogy a Holdvilágképű, akármilyen nehéz helyzetbe került a harc első pillanatában, végül mégis csak le fog győzni engem, egymagában is? Semmi áron sem akart módot adni rá, hogy a keménykalapos elillanhasson a körmei közül? Amikor két ellenség közül választhatott, ő is szívesebben csatázott a gyöngébbik ellenséggel, mint én?...

Úgy számított, hogy még ráér a pajtását megvédelmezni, ha ez, minden várakozás ellenére, továbbra is szorongatott helyzetben marad?... s mielőtt rám ront, hogy ketten könnyedén végezzenek velem, hamarjában alaposan helybenhagyja a gyöngébbik ellenséget?

Ezt csak találgathatom. Annyi bizonyos, hogy a Kutyafejű Tatár rossz hadvezér volt, s elkövette azt a stratégiai hibát, amelynek az ütközet sorsára döntő hatással kellett lennie.

A Holdvilágképűt ugyanis nagyon megzavarta a váratlan fordulat, a tartós balszerencse, s talán leginkább az, hogy nem kap segítséget. Olyan szerencsésen találtam elhelyezkedni rajta, hogy hiába erőlködött, sehogy se tudott lerázni magáról, én pedig ugyancsak kihasználtam azt az előnyt, amelyet a gyorsaságomnak és az ezzel megszerzett felsőbbségemnek köszönhettem. Megértettem, hogy csak akkor győzhetek, ha sikerül elérnem, hogy a Holdvilágképű nem tudja tovább állani a harcot és elmenekül. Azért fáradhatatlanul püföltem tovább a fejét, a lehető legsebesebben és minden erőmből, amíg csak a kezem ki nem fáradt. Jó, kemény koponyája volt, tovább bírta türelemmel, mint én erővel és lélegzettel. Végre is ki kellett

szuszognom magamat, s a kezem már annyira fájt, hogy lankadni kezdtem. A Holdvilágképű fel tudta használni a kedvező pillanatot; egy utolsó erőfeszítéssel végre sikerült leráznia magáról. Felugrott, de a feje már egy kicsit kótyagos volt; és ijedt tekintete nem lelte meg azt a biztatást, amelyet keresett. Csak azt látta, hogy amazok is a földön hemperegnek, birkózva és egymás nyakát szorongatva, észrevehette, hogy a keménykalapos nagy munkát ad a Kutyafejű Tatárnak s nem mindig emez van felül, és abból, hogy a cimborája meg se kísérelte az ő felszabadítását, úgy látszik, a legrosszabbat következtette. Azt hitte, hogy engem azért nem cibált fel róla a Kutyafejű Tatár, mert ebben megakadályozta a keménykalapos, aki az ő hanyattvágódása után nekibátorodott s remegő megtámadottból dühös támadóféllé változott át. Aztán meg én nem hagytam időt a Holdvilágképűnek arra, hogy sokat szemlélődhessék és nyugodtan mérlegelhesse az erőviszonyokat, alighogy felugrott, már én is talpon voltam és újra nekirohantam. Az első ökölcsapást, a karjával még csak kivédte valahogy; olyan testtartásba helyezkedett, mint aki elszántan készülődik a vívásra vagy a boxolásra; de mire másodszor is nekiestem, egyet gondolt magában: hirtelen megfordult, felkapta a földről a kalapját, melyet az előbb, amíg püföltem, levertem a fejről és elkezdett szaladni, olyan gyorsan, ahogy csak tudott. Alighanem azt gondolta, hogy már éppen eleget kapott; miért küzdene hát tovább, amikor a győzelemre nincsen többé kilátás?! Vagy tíz lépésnyire üldöztem, de amikor az utcasarkon eltűnt, az erkölcsi elégtételemmel visszafutottam a földön hempergőkhöz.

Ezek még egyre gyúrták, gyömöszölték egymást. De már látni lehetett, hogy a keménykalapos nem bírja tovább a küzdelmet. Eddig jókora ellenállást fejtett ki azzal, hogy jobb keze egy pillanatra se eresztette el ellenfelének a torkát, mert ez az eleven nyaklánc a Kutyafejű Tatárnak minden mozdulatát meggyengítette. Hanem amikor a közelükbe értem, az ellenség nyaka már szabad volt s a keménykalapos védekezése mindössze arra szorítkozott, hogy a bal karjával, amelyet az arca fölé tartott, felfogni igyekezett a fejének szánt sok ökölcsapást, a jobb kezével pedig egyet-egyet döfött az ellenségen, anélkül hogy ezt le tudta volna tolni magáról. Éppen ideje volt, hogy a segítségére siessenek. A már-már győzelmes Kutyafejű Tatár úgy helyezkedett el rajta, mintha nyeregben ülne, s éktelen csataordításokat hallatva jósolgatta neki, hogy könnyörtelenül és haladéktalanul palacsintává fogja lapítani a fejét.

Persze, nem látta a Holdvilágképű futását, és nem sejtette, hogy az én személyemben mindjárt le fog csapni rá az istenek haragja.

A küszködők körül ott hevert a kövezeten a keménykalap, mind e sok baj okozója, a Kutyafejű Tatár pörge puha kalapja és valamivel messzebb a pálcika meg a papírtekercs, amelyeket a keménykalapos a két kezében tartott, amikor útját állották. Ez a papírtekercs már az első pillanatban szemet szúrt nekem, mert buzogányszerű fegyvert sejtettem benne; most se pillanthattam rá, anélkül hogy meg ne kívánjam.

Felkaptam a földről, éreztem, hogy olyan nehéz, mintha gumiból volna; amint utóbb kiderült: a lehető legjobban összegöngyölített, sok ív kemény kartonpapír rejtőzött benne. Ennek a - hasonló körülmények közt határozottan értékes - fegyvernek a súlyossága megkétszerezte a bátorságomat: az imént elért sikertől amúgy is vérszemet kaptam, s szinte örültem rajta, hogy tovább csatázhatok.

De nem is késlekedhettem sokáig: amikor a két bajvívóhoz értem, a keménykalapos már jajgatni kezdett.

Föléjük hajolva, buzogányommal akkora csapást mértem a Kutyafejű Tatár fejére, amekkora az erőmtől kitelt. Ilyet üthetett - gondoltam - keleten a nagy érckapura Botond. A Kutyafejű Tatár koponyája ugyan keményebb volt, mint a nagy érckapu, de az alighanem meglehetősen

fájdalmas ütéssel mégis célt értem, mert a Kutyafejű Tatár a váratlan támadásra valami vadállatias hördülést hallatott, aztán felugrott letiport ellenfeléről, és nekem rohant.

Csakhogy engem nem talált készületlenül. Ahogy közel ért hozzám, újra megforgattam buzogányomat, s most már az arcába vágtam végig, minden erőmből. Megtántorodott s mintha egy pillanatra elszédült volna; de rögtön magához tért, s a bal könyökét pajzsnak tartva az arca elé, újra felém rontott.

Hanem eközben a keménykalapos - aki különben már régóta kalaptalan volt - feltápászkodott a földről s hamarosan átértve, hogy a legnagyobb szükség idején érkezett segítség micsoda erkölcsi kötelmet ró rá, utána szaladt a Kutyafejű Tatárnak; és amikor ez jobb karjával kivédte a hadonászásomat, torkon akart ragadni, a keménykalapos hátulról gáncsot vetett neki, átnyalábolta a felsőtestét, s hátra rántotta úgy, hogy a Kutyafejű Tatár hanyatt esett, mi pedig, mihelyt lezuhant, mind a ketten rávetettük magunkat s ütni-verní kezdtük, ahol értük.

A Kutyafejű Tatár kétségbeesett erőfeszítéseket tett, hogy leöklözzön bennünket magáról, rúgott-kapálózott, de nem bírta kettőnkkel. A keménykalapos rátérdelt a hátrahúzott két karjára, én ráültem a lefogott és összeszorított két lábára, aztán amaz fejtől, én lábtul, kitartóan püföltük.

- Nem szégyellitek magatokat?! - nyögte a legyőzött. - Ketten egy ellen!... Hiszen tik cudarabak vagytok az útonálló zsványnál!... No, de kerüljetek csak még egyszer a kezembe!... Akkor majd megemlegetitek azt a keserves Poncius Pilátust!...

Már látta, hogy a Holdvilágképű eltűnésével végképpen elvesztette a csatát. Arról, hogy még legyőzhet bennünket és most mindjárt megtorolhatja, amit gyors kézzel osztogattunk neki, hamarosan lemondott és egy-két percnyi hiábavaló küszködés után már csak azon törte a fejét, miképpen szabadulhatna ki az ökleink közül - minél előbb, mielőtt kidühöngjük magunkat és belefáradunk a püfölésébe - micsoda fenyegetéssel vagy minő ravaszkodással.

- Eresszetek el! - szuszogta. - Vagy ne merjetek többet a nagytemplomhoz szagolni!... mert az egész kollégiom ott lesz!... aztán, akit mink megnyúzunk, hát annak az irhájából nimet gatyát csinálunk!...

A keménykalaposnak már régen nem tetszett ez az egész história.

- Eresszük el - indítványozta. - Hiszen már eleget kapott!...

És nyomban úgy cselekedett, ahogy beszélt. Fölkelt a Kutyafejű Tatár karjáról, s rám bízva a többi, mint aki a legjobban elvégezte a dolgát, vékony, hosszú kezével tisztogatni kezdte a nadrágját, mely ugyancsak poros lett.

A Kutyafejű Tatár nem szalasztotta el a jó alkalmat, hanem - mielőtt észrevettem, hogy a szövetségesem magamra hagy - kihasználta, hogy a helyzete így jócskán megkönnyebbült. A felszabadult két karjával hirtelen nagyot lökött rajtam, s amint hátrahőköltem, kirántotta alólam a lábát. Azután, míg én oldalvást a kövezetre hemperedtem, talpra ugrott, felkapta a földről a kalapját, és futni kezdett, abba az irányba, amerre az imént a Holdvilágképű menekült el.

Néhány pillanattal később már én is talpon voltam és utána iramodtam. A minden reményességemet meghaladó siker elbizakodottá tett, s nem féltem attól, hogy frigyestárs nélkül maradva, a Kutyafejű Tatárral való párbajban a rövidebbet húzhatom.

De azért, úgy látszik, nem üldöztem az ellenséget elég hévvel - amit meg lehet érteni. Végre is, a harc folytatása, mely nekem már csak az új kockázatot jelenthette, nem állott érdekemben, az pedig, hogy megszalasztom az ellenfelemet, valósággal megpecsételése volt a győzelemnek.

Elég az hozzá, akár ezért, akár mert a Kutyafejű Tatór jobban tudott futni, mint én: egyre nagyobbá vált köztünk a távolság.

A futó ellenség, amint észrevette, hogy mindinkább elmaradok tőle, egy kicsit nekibátorodott. Arról a pontról, ahol a szomszéd utcába bekanyarodva, el kellett tűnnie a szemem elől, visszanézett rám és fenyegetőzve mutogatta az öklét. De aztán tovább rohant, s a következő pillanatban már eltakarták előlem a házak

Ha eddig is kissé lankadtan, egyre lassabban szaladva, inkább csak a zászló becsületéért üldöztem a legyőzöttet, most már végképpen felhagytam azzal a nem egészen komoly kísérellettel, hogy utolérjem ezt a nagyon kedvemrevaló Kutyafejű Tatórt, aki iránt mind kevesebb haragot és mind több hálafélét éreztem.

Hiszen alig vártam, hogy visszatérhessek a védettemhez, az első lényhez, akit valaha megsegéltem, talpra állítottam, az egyetlenséghez, aki látta, hogy hitemért és a gyöngébb védelmében milyen hőiesen és mekkora dicsőséggel hadakoztam.

A jénai csata után Napóleon nem érezhetett olyan nagy büszkeséget, mint amekkora ebben a percben az én mellemet és hasamat dagasztotta. A győzelem mámorára annál boldogabbá tett, mert először élveztem ezt az édes örömet. Eddig minden háborúból meg kellett szaladnom; most történt meg először, hogy ott maradhattam a csatamezőn. Mégpedig nemcsak úgy, egyszerűen, mint a győztesek egyike, hanem: mint az egyetlen győzedelmes, a már-már megvert sereg diadalszerző vezére, az a dicsőséges hős, aki a maga erejével döntötte el az ütközet sorsát.

Gyönyörűnek láttam a világot. De volt egy aggodalmam.

Vajon nem homályosította-e el nagy dicsőségemet és megbecsülhetetlen érdememet, győzelem egyetlen tanúja, egyetlen közönsége és egyetlen lekötelezettje előtt, a csata legutolsó fordulata: az, hogy a Kutyafejű Tatár leigázásában már ő is résztvett, ő, a pártoltam, a védettem, aki az én beavatkozásomig még jajgatva hempergett az ellenség alatt? Átlátta-e, tudja-e, hogy nekem az ő segítsége csak igen keveset jelentett, ellenben ő most cudarul elnászpángoltan nyöszörögne a földön, ha én őt nem mentem ki a veszedelemből?!

Nem tűrhettem el, hogy efelől kétségben maradhasson.

Azért már messziről kiáltozni kezdtem neki:

- Látod?!... Így kell elbánni ezekkel a lóformátusokkal!...

Még ekkor is kalaptalanul állott a kocsiúton, és mintha hol az arcához, hol a füléhez hozzá nyomkodott volna valamit, amit aztán néha meg-megnézett.

Visszaérkezve hozzá, láttam, hogy az arcáról meg a füléről vércseppeket törülget le a zsebkendőjével, és ezen azt nézegeti, hogy a vérzés erősödik-e?

- Az ám! - mondtam. - Ez a zshivány ugyancsak megadta neked! Az arcod két helyen is véres, a füledbe meg még jobban beleszakított. Hát ilyen ez az egész lóformátus banda! Karmolni meg harapni, azt tudnak, de ha megkapják a magukét, akkor gyáván elszaladnak!

A már régóta kalaptalan keménykalapos szeméből ijedtség és aggodalom rítt ki.

- Nagyon véres vagyok? - kérdezte.

- Nem, nem nagyon - feleltem. - Akit ezek legyőznek, néha sokkal véresebb, mint amilyen te vagy. Ez még semmi. De szerencséd, hogy éppen erre jöttem.

- Azt hiszem - szepegett - hogy a fülemből nem is folyik, hanem ömlik a vér. Nézd, a zsebkendőmön mindig nagyobb a vérfolt.

- Csak azért, mert nyomkodod - feleltem. - Hiszen már nem is folyik, csak éppen szivárogo!... És mindjárt el fog állni, ha többet nem nyúlsz hozzá. Ennyi még se baj... Debrecenben ehhez hozzá kell szokni. Ugye, te még nem régen lakol Debrecenben?

- A múlt hónapban költözködtünk ide.

- Kitaláltam arról, hogy nem vágtad mindjárt pofon a Kutyafejű Tatárt!... Mert azt a fiút, aki megvert volna, ha én nem vagyok itt, a Kutyafejű Tatárnak hívjuk. A másikat meg, aki vigyorgott, amíg egy kis becsületre nem tanítottam, a Holdvilágképűnek. No, ne félj! Ezek se fognak téged többet bántani!

Eközben fölvettem a földről a kalapomat, mely a Holdvilágképű megfenyítése közben leesett a fejemről, megtisztogattam egy kicsit, letörülgettem a port a nadrágomról, aztán összeszedtem a keménykalapos holmiját is: a pálcikát, a papírtekerceset, amelyet olyan vitézül forgattam, meg a nevezetes kemény kalapot. Ezt rányomtam védettemnek a fejére, aztán, mikor végre rászánta magát, hogy a kendőjét visszadugja a zsebébe, átnyújtottam neki a pálcikát meg a papírtekerceset. De ezzel még nem fejeztem be az ápolgatását. A ruhája már nem volt poros, hanem azért mégis hosszasan tisztogattam; a kalapot kétszer is megigazítottam a fején; mindenáron tudtára óhajtottam adni és egy kicsit tüntettem vele, hogy ezentúl is számíthat a pártfogásomra, hogy semmitől se kell tartania, amíg engem lát, hogy továbbra is oltalmazni, gondozni és dajkálni akarom.

- Most haza foglak kísélni - mondtam neki. - Ezekről a disznóktól kitelik, hogy leskelődnek, és ha látják, hogy már nem vagyok melletted, újra meg akarnak verni. Hát ebből nem esznek!... Merre lakol?

- A Csapó-utcában.

- Nem baj. Ha a Péterfián laknál, akkor is elkísélnélek. Nekem beszélhet, hogy pópista ne menjen a nagytemplom tájékára! Majd meglátjuk, hogy ott lesz-e az egész kollégium?! És, bánom is én, legyen ott!... Nekem mindegy. Lóformátustól én nem félek!...

Az igazat megvallva, bizony, féltem egy kicsit. És nem győztem csodálkozni rajta, hogy ennyire nagylelkű vagyok.

Hátha amazok csakugyan bosszút forralnak? Hátha segítségül hívják a cimboráikat, s valamelyik utcasarkon már egy egész csapat les ránk? Akkor, bizony, baj lehet a dologból. Ha hárman-négyen esnek nekünk, ennek nem lehet más vége, mint hogy jól elvernek bennünket.

Ez a gondolat meglehetősen aggodóvá tett. És mihelyt kimondtam, hogy még erre a hősiességre is kész vagyok, megint kalapálni kezdett a szívem.

De már kimondtam... és azért mondtam ki, mert úgy éreztem, hogy enélkül nem volna teljes a dicsőségem. A siker is kötelez... s hány esztelenül vakmerő, szép és nagy tettel volna szegényebb az emberiség története, ha a hiúság nem tudná lehurrogni a józanságnak minden bölcs tanácsát?!...

Szóval, bár szinte megdöbbenett az a gondolat, hogy ilyen vakmerőségre vállalkozom, állottam a szavamot s megindultam a keménykalapossal a Csapó-utca felé. Pedig, ha elválok tőle s bevonulok a harmadik házba, amelynek a kapujában már a biztonság várt, győzelmesen adhatom át magam a pihenésnek, s nem kell nekimennem semmiféle új veszedelemnek...

A keménykalapos mintha egy cseppet se méltatta volna ezt a sürgősségében nagyszerű hősiességet. Nem hálálkodott, nem magasztalta a segítőkészségemet, a bátorságomat és az erőmet, nem tanúsított irányomban semmi különös tiszteletet, még csak nem is igen szólt hozzám, azonkívül, hogy egy párszor megkérdezte:

- Nem vérzik jobban a fülem?

- Nem - feleltem. - Már nem is látszik rajtad, hogy milyen nagy bajban voltál!... Persze, ha véletlenül elkéstem volna és nem segítelek meg éppen a legjobbkor, akkor most alighanem csupa vér volnál. De most már nem kell félned semmitől. Csak kerüljenek vissza ezek az útonállók, majd elbánok velök!

A keménykalapos nem felelt. Annyit se, hogy köszöni a szívességemet.

- Aztán máskor is - folytattam, hogy szófukar lekötelezettemtől mindenáron kicsikarhassak néhány szónyi elismerést - ha bánt valaki, akár ezek, akár más fiúk, csak szólj nekem!... Majd adok én annak a pimasznak, aki téged meg mer ütni!...

Még ez a sokra vállalkozó s nyilván önzetlen ígéret se hatotta meg a keménykalapost. A papírtekerceset, amelyet eddig a jobb kezében vitt, bedugta a bal hóna alá, elővette zsebkendőjét s előbb a füléhez, utóbb pedig az arcához nyomkodta, aztán, nagylelkű ajánlatomra egy szót sem válaszolva, azt nézegette, lát-e a zsebkendőjén új vérvomokat?

Láthattam, hogy a keménykalaposnak kisebb gondja is nagyobb annál, amit én beszélek, - hogy nem a jövő, hanem az éppen most múlt foglalkoztatja, - és hogy a legkevésbé se ragaszkodik hozzám, mert, meglehet, azt képzelem, hogy a Kutyafejű Tatar szelídebben bánt volna velem, ha én nem vágom pofon a Holdvilágképűt.

Nem akartam elhinni, hogy a keménykalapos, valami vérlázító igazságtalansággal, bennem látna minden bajának okozóját; és ha ő, nemcsak hogy nem igyekezett belém kapaszkodni, rám akaszkodni, hanem meglepő, szinte érthetetlen hidegséget tanúsított velem szemben, ez engem nem gátolt abban, hogy én, én igenis, továbbra is ragaszkodjam őhozzá. Nem voltam hajlandó csak úgy egykönnyen lemondani annak a társaságról, akinek majdnem az életét mentettem meg, az egyetlen lényről a világon, aki tudja, vagy legalább tudhatná, milyen erős, milyen vitéz és milyen nagylelkű vagyok.

- Majd segítek neked, hazavinni a holmidat - ajánlottam fel, ami szolgálatot még megtehettem neki. - Vidd csak a sétapálcádat, és a csomagot add ide. Ez azért is jó lesz, mert így mindjárt fejbe kólinthatom vele a lóformátusokat, ha elő mernek kerülni.

- Odaadom - felelt, egy kissé bizalmatlanul -, de vigyázz rá, mert tíz árkus van benne, és ebből minden árkus három vas!

- Ne félj, úgy ütök velem, hogy a csomagnak ne ártsak velem, csak a kobaknak. Aztán, ne hiddám, hogy talán még sohase is láttam három hatost együtt! Volt már nekem egyszer öt pengőm is! Igaz, hogy rajzeszközöket kellett venni belőle, de megvolt, egy darabban!

Semmi hatás. Pedig ez a szép emlék nekem nagyon kedves volt, s az elmondásától nagy sikert vártam. Más hírt pendítettem meg.

- Kalapodról látom, - szóltam, most már ünnepies hangon -, hogy római katolikus vagy. Én is az vagyok, legyünk barátok!

Ez, végre, hatott.

Rám nézett, mint akit meglep, de egyúttal gondolkodóba ejt az ajánlat.

- Szívesen leszek barátod, - felelt, néhány pillanatnyi, észrevehető habozás után -, de akkor holnap délután el kell jönnöd a fűvészkertbe. És erről nem szabad szólnod senkinek, még az édesapádnak sem!

Ez a felelet viszont engem lepett meg.

- Holnap délután? Három órakor? A fűvészkertbe? Mért? - kérdeztem, úgy elbámészkodva, hogy azt hiszem, a szájamat is nyitva felejtettem.

- No, hát hogy barátságot esküdjünk egymásnak! - felelt, olyan hangon, mintha csodálná, hogy én nem tudom, ami a legtermészetesebb dolog a világon.

- Barátságot esküdni? És minek az? - álmélkodtam.

- Hát hogyan lehessünk barátok, - magyarázta - ha nem esküszünk meg, hogy egymás titkait soha senkinek se fogjuk elárulni?! Vagy talán nem tudtad, hogy enélkül nincs barátság?

- Nem, ezt nem tudtam - feleltem.

- Márpedig a barátoknak is föl kell esküdniük, mint a katonáknak! Vagy még arról sem hallottál, hogy a katonák fölesküsznek? - kérdezte.

És mintha a hangjából kiérezett volna a sajnálkozás azon, hogy ennyire tudatlan vagyok.

- Erről már hallottam. És ha a barátok közt is így szokás, akkor kezet adok rá, hogy holnap délután, három órakor, ott leszek a fűvészkertben, mindjárt a kapunál!... - szóltam elszántan és igen megilletődötten.

Már kezdett derengeni előttem, hogy akármilyen nagy is a felsőbbségem testi erő dolgában, a szellemiekben ez a keménykalapos fiú már sokkal messzebbre jutott, mint én.

- Ne a kapunál várj, hanem rejtőzzél el a bokrok közt, ott, ahol legnagyobb a sűrűség - szólt, most már rendelkező hangon, a keménykalapos. - Nem szeretném, ha valaki megtudná, hogy barátságot akarunk esküdni egymásnak. Ennek titokban kell maradnia. Csak rejtőzzél el jól. Azért én meg foglak találni, majd átkutatok minden bokrot. Ha sokáig nem lelnék meg, fülelj, hogy nem hallasz-e vészfütyöt? A vészfütyre aztán bújj elő a bokrok közül, de előbb nézz körül óvatosan, hogy nem lát-e meg valaki. Vagy az is meglehet, hogy kiáltani fogom a nevedet. Hogy hívnak?

- Gombos Pistának - feleltem. - Hát téged?

- Engem Lóránt Agenornak. De, mert holnaptól fogva úgyis barátok leszünk, ha megígéred, hogy holnapig sem árulod el senkinek, elmondok neked egy nagy titkot.

- Megígérem.

- A koporsódra esküszöl, hogy nem árulod el?

Egy kicsit meghökkentem.

- És ha nem esküszöm meg, akkor nem mondod el? - kérdeztem.

- Ilyesmit csak titok pecsétje alatt lehet elmondani; annak, aki nem fél a legszentebb eskütől sem - felelt Lóránt Agenor.

Meg akartam mutatni, hogy nem félek, sem a legszentebb eskütől, sem semmiféle pokloktól.

- Hát akkor megesküszöm.

- A koporsódra?

- A koporsómra!

- Így már jól van. Hát tudd meg, hogy nekem van még egy másik nevem is. És ez a másik nevem az igazi. De azt, hogy engem a valóságban ifjabb Lorenz Antalnak hívnak, rajtam meg az apámon kívül csak két élő ember tudja. Az egyik: a temesvári iskolaigazgató, aki megesküdött az apámnak, hogy nem árulja el senkinek. A másik: most te vagy.

Megdöbbsentem.

- Még csak a pap tudta, aki megkeresztelt, de az már meghalt - folytatta Agenor. - Az osztályfőnök nem tudta, a fiúk se tudták. Temesvárott senki se tudta. Itt, Debrecenben se mondtuk el senkinek. Még a színháznál se tudják; engem ott mindenki csak a színésznevemen, Lóránt Agenornak ismer. Mert én is, mint az apám, színész vagyok.

Hirtelen nagy meghatottság fogott el.

- Talán a te apád az a Lóránt Antal, aki ma háromszor is ott van a színlapon?... »A díszleteket festette: Lóránt Antal«... »Ügyelő: Lóránt Antal«... »A burgundi fejedelem: Lóránt«? - kérdeztem.

- Igen, ez az én apám - felelt Agenor. - Az én apám mindent tud, ami a színházhoz kell.

Arra a színházi ezermesterre, akinek a fiát most színről-színre láthattam, már ma reggel is, amikor első dolgom az volt, hogy az első betűtől az utolsóig elolvastam és megtanultam a színlapot, csak tisztelettel és csodálattal tudtam gondolni. De az mégse fért a fejembe, hogy az a fiú, akit az én segítségem nélkül a Kutyafejű Tatár az imént ugyancsak helybenhagyott volna, joggal dicsekedhetnék azzal, hogy már ő is színész.

- Az nagyon szép, hogy ilyen apád van, de hogyan lehetsz te is színész, hiszen te még gyerek vagy!... - tört ki belőlem a kételkedés.

- Hát most még csak gyermekszerepekben lépek fel, de mihelyt egy félfejjel nagyobb leszek, mindjárt kapok egypár felnőtt-szerepet. Már tanulom is Rómeót és Hamlet, dán királyfit, hogy amikor majd megütöm a mértéket, tudjam, ami kell - világosított fel Agenor.

Még tovább is akadékoskodtam:

- De a te neved soha sincs ott a színlapon.

- Még nem volt rajta, mert csak a múlt hónapban szerződünk ide, és azóta egyszer se játszottam nagyobb gyermekszerepet. Majd rajta leszek, ne félj. És ha tegnap este láttad volna *Lucifer, a zöld ördög*-öt, láthattál volna engem is.

- Talán csak nem te voltál az az ügyes kis fekete ördög, akit bezárnak az almáriomba, de azért onnan is kiszökik, és mindenféle tréfát csinál, úgyhogy utoljára még a süllyesztőből is felbújik? - kérdeztem lázas érdeklődéssel.

- Ez az ügyes kis fekete ördög nem volt más, mint én - felelt Agenor, a füzetes regények nyelvén, ami vagy két év múltán, amikor már magam is jobban előrehaladtam a műveltségben, azonnal elárulta volna előttem, hogy Agenor, már ilyen ifjan is, nagyban élvezte a kalandos történeteket.

- Hát akkor láttalak!... - kiáltottam fel lelkesedéssel - és nagyon tetszettél nekem, mert jobban játszottál, mint sok nagy! Pedig én tudom, melyik színész játszik jól, mert én minden este ott vagyok a színházban...

- Ugyan? - vágott bele Agenor a szavamba.

Hirtelen sandán pillantott rám, s a hangjából szinte kibővült a gyanakvás. Meg kellett értenem, hogy hazugságnak tartja, amit mondok.

De engem sokkal boldogabbá tett az a gondolat, hogy a hősiességem révén ilyen nevezetes valakivel köthetek barátságot, semhogy Agenor nyilvánvaló kételkedése lehűthetett volna.

- Ha nem hiszed, - feleltem - nézz ki a kortina lyukán akármikor, és majd meglátod, hogy én minden este ott vagyok, mindjárt legelül, a bal sarokban! Ez az én rendes helyem; és ingyen megyek be, mert az én nagybátyám is színész. Mégpedig híres színész; Debrecenben úgy szeretik, hogy sohasem eresztik el máshová. No hát ez az öreg Boldényi nekem nagybátyám; a nagymamámnak valóságos unokatestvére. És így minden este bevisz. Egyszer még a színpadra is felvitt.

- Te vagy az a fiú, aki mindig ott áll baloldalt, legelül, az első földszinti páholy alatt, mindjárt a zenekarnál, és rátámaszkodik az orkeszter korlátjára? - kérdezte Agenor, az arcomat vizsgálgatva.

- Senki más, mint én - feleltem azon a nyelven, amelyet már tőle tanultam.

- Akkor hát ismerlek! - mondta Agenor. - Ha ugyan te vagy az, aki tapsolni szokott nekem.

- Senki más, mint én - alkalmaztam újra, nem éppen a legszerencsésebben, a tőle tanult kifejezést. - Én sokat tapsolok, mert nekem nagyon tetszik az, aki jól játszik. És meglehet, hogy én is színész leszek. Ez még nem bizonyos, mert még nem tudom, hogy a szüleim megengedik-e. Ha nem engedik meg, akkor előbb tengerésztiszt leszek, aztán tengernagy. De ha megengedik, akkor színész leszek, mert én is nagyon szeretnék játszani.

Nagy kísértésben voltam, ne áruljam-e el Agenornak azt is, mi volna titkos vágyakozásaimnak a netovábbja. Hogy királyságot óhajtanék alapítani; minthogy közelebb ez már nemigen lehetséges: hát Borneóban és Szumatrában. De féltem, hogy a nálam nyilván tapasztaltabb Agenor, akinek a tekintélye olyan rohamosan növekedett előttem, mint az Ezeregyék halásza előtt a ládából kiszabadult szellem, ki fogja nevetni az ábrándjaimat. A legnagyobbat tehát elhallgattam.

Mindjárt észrevehettem, milyen bölcsen cselekedtem, hogy legalább ennyire óvatos voltam. Agenor ugyancsak szigorúan torkolta le a szerényebb vágyaimat is.

- Ohó! Az nem olyan könnyű ám, színésznek lenni! A színészethez nagyon sokat kell tanulni, és a tanulást már a pólóban el kell kezdeni! Tudni kell, merre vannak a süllyesztők; tudni kell díszleteket festeni, világosítani és hogy milyen kellékekre van szükség. Aztán nagyon sokat kell otthon gyakorolni és könyv nélkül tanulni, mert az nem elég, hogy az ember kiugrik a színpadra és akármit makog. Menj te csak tengerésznek! Az is nagyon szép, ha az ember felmászik az árbockosárba és lesi, hogy merre lát szárazat. De mért akarsz tengerésztiszt lenni? Ahhoz is sokat kell tanulni. Légy inkább kalóz! Kalóznak lenni nagyon szép és ehhez nem kell semmit sem tanulni, nem kell matrózinasságon kezdeni, nem kell a fedélzetet felmosni, csak kalózdalokat énekelni, ilyeneket, hogy: »A tengerész, az mind merész!...« és amikor az ember megpillantja az ellenséges hajót, hát lövöldözni!...

- Kalóznak lenni csak akkor ér valamit, ha az ember kalózkirály lehet - feleltem. - Aztán meg a kalózokat néha lelövik, és ezt én nem akarom.

- Én, ha nem volnék színész, kalóz szeretnék lenni - mélázott el Agenor, a távolba tekintve. - Kalóz vagy karbonári-vezér, aki egyszerre csak kifelé fordítja az ujján a gyémántgyűrűt, és a beavatottak erre mind meghajolnak előtte, némán, de a kalapjukat a földig leemelve.

- Hát még nem tudom, mi lesz, hogyan lesz - mondtam, minden tiszteletem mellett is erős kétkedéssel latolgatva, hogy vajon jó-e Agenornak a pályaválasztásra vonatkozó tanácsa? - Azt hiszem, a szüleim nem engednék meg, hogy kalóz legyek. De én is hallottam, hogy sokáig kell matrózinaskodni és amellet még mindenfélét tanulni, ha az ember tengernagy akar lenni. Különb is azt szeretném a legjobban, ha színész lehetnék, mert mégiscsak az a legmulatósabb, ha az ember a színpadon ugrándozhat, bolondozhat, énekelhet, táncolhat. Azért én egész este figyelek, amíg ti játszotok, mert akkorára, amikor majd a szüleim megengedik, hogy én is színész lehessenek, mindent tudni akarok, amit a színházban tudni kell.

- Ez semmi; ebből még nem tanulsz sokat - szólt Agenor, egyet legyintve a pálcikájával, úgy, ahogy Boldényi bácsi szokta a színpadon. - De szerencséd, hogy megismerkedtünk, mert, ha barátok leszünk és holnap, a fűvészkertben megesküszöl, hogy a vérpadon sem árulsz el, akkor én megtanítlak a színészetre, úgyhogy mindent tudni fogsz, és még ki is festelek,

amikor a színpadra ki kell lépned. Azt pedig, hogy mikor kell kilépned, az apám meg fogja mondani, mert ő az ügyelő.

- Hát az nagyon jó lesz, ha mindenre megtanítasz! - kaptam a szíves ajánlaton. - Boldényi bácsit hiába kértem erre; azt mondta: akkor is a latin grammatika az első, ha ember a színészethez megy. Pedig én is azt hiszem, amit te mondasz, hogy: már a pólyában is másképpen kell ugrándozni, ha az ember színész akar lenni, és nagyon hamar meg kell tanulni a színészetet ahhoz, hogy az ember kiismerhesse magát a sülyesztőben is. Hát mégiscsak jobb volna, ha te engem már most kitanítanál a színészetre. Akkor legalább nem kellene félned, mert mindig csatlakoznám hozzád, és ha valaki meg akarna verni, én rögtön pofonvágnám.

Nem annyira a hálaérzet szól belőlem, mint inkább a szorongás. Fél szemmel mindig azt lestem, nem bukkan-e elő valamelyik utcasarokról a Kutyafejű Tatár vagy a Holdvilágképű, segítőcsapattal megerősödött, amely esetben nem maradna más választás, mint lemondani minden, már megszerzett dicsőségről és hanyatt-homlok rohanni, két különböző irányba, ki merre talál hamarabb egérutat.

Szerencsémre, híre-hamva se volt sehol az ellenségeinknek. Sohase láttam többé, se a Holdvilágképűt, se a Kutyafejű Tatárt, mintha a föld nyelte volna el őket, úgy eltűntek örökre.

Agenornak észrevehetően nem tetszett, hogy arra emlékeztetem, amire sohase gondolt szívesen s amit már nagyon szeretett volna végképpen elfelejteni. Mintha nem is hallotta volna az utolsó szavaimat, csak a kérésemre felelt:

- Hát, ha megesküszöl, hogy a síríg hű barátom leszel, és nem árulsz el akkor sem, ha a kőpadon vallatnak, akkor kiképezlek színésznek. Először megtanítalak színházat építeni és díszletet festeni, aztán szerepeket adok neked, és megtanítalak arra is, hogy hogyan kell színházat játszani. Én mindent tudok, ami a színházhoz kell; értek az igazgatáshoz, a rendezéshez, az ügyeléshez, a világosításhoz, a maszkszínáláshoz, a hajfodorításhoz és a balett-mesterséghez. Az ének meg a tánc a kisujjamban van; és először ugyan csak hősszerelmes szerepekre fogok szerződni, de ha buffó kell, akkor is itt leszek én. Egymagamban fel tudom építem a színházat, s eljátszok benne mindent, valamennyi szerepet. Már nem egy színházat csináltam... látod, ebből is színház lesz!...

És rámutatott a papírtekercsre, amellyel néha-néha, mihelyt utcasarokhoz közeledtünk, huszáros hatvágást csináltam a levegőbe, hogy már előre védekezhessem minden elképzelhető meglepetés ellen.

- Ebből? - kérdeztem, elbámulva.

- Ebből, ebből!... Ez kartonpapiros és ebből lesznek a díszletek - magyarázta Agenor. - Hat díszlet: erdő, börtön, szoba, kert, palotasor és trónterem; több nem kell. A színpadot és a színházteret pedig szivarskatulyából ácsolom össze. Ez előtt a kis színpad előtt fogunk gyakorolni és próbákat tartani. De előbb azt kell megtanulnod, hogyan kell színházat építeni. Később díszleteket fogsz festeni. Mikor ezt is tudod, arra foglak megtanítani, hogy hogyan kell bajuszt meg szakállt ragasztani. A többi aztán már könnyebb lesz.

Elhültem, amint arra gondoltam, milyen sok az, ami Agenort foglalkoztatja.

- És most már nem jársz iskolába? - kérdeztem.

- Most még járok - felelt Agenor. - De ha egy félfejjel nagyobb leszek, és minden este játszanom kell, akkor majd végképpen ki fogok maradni az iskolából. Mindenre nem érhet rá az ember.

- Aztán melyik iskolába jársz? A piaristákhoz nem járhatsz, mert akkor már ismertelek volna.

- Amióta Temesvárról eljöttünk, magántanuló vagyok. Az ősszel majd vizsgákat teszek az elsőből, és aztán a piaristákhoz fogok járni a másodikba.

- Akkor éppen egy osztályban leszünk. És ha egymás mellett ülhetünk, talán órák közben is taníthatsz, a tízperces szünetekben pedig próbát tarthatunk...

Erre az ajánlatomra már nem kaptam feleletet. Agenor hirtelen megállapodott, és rámutatva a Csapó-utca egyik legnagyobb házára, így szólt:

- Látod, itt lakunk!

- Egyszer Boldényi bácsi is itt lakott - mondtam.

Ráismertem a házra, a kapu mellett látható kis szappanosboltról. Még emlékeztem rá, mit beszélt a nagyanyámnak Boldényi bácsi, ennek a kis szappanosboltnak a tulajdonosáról. Hogy mindig színészeknek szokta bérbe adni a házában levő öt kisebb-nagyobb lakást, és ha a színész olykor-olykor nem tudott fizetni, hát a szappanos egyszerűen elengedte neki a negyedévi lakásbért. Egyszer ki akart tenni a házból egy színészt, aki már három éve nem fizetett semmit. De a színész bevitte hozzá a feleségét meg a gyermekeit, az egész színészcsalád sírni kezdett, amire előbb a kövér szappanosné sírta el magát, aztán a még kövérebb szappanos is, és a színész talán még ma is ott lakik, ingyen, ha azóta meg nem halt.

- De te nem jöhetsz hozzánk - tudatta velem Agenor a házirendjüket. - Csak a fűvészkertben találkozhatunk vagy nálatok.

- Nem baj - feleltem. - Holnap a fűvészkertből majd elvezetlek hozzánk; és ha akarod, egész nap nálunk lehetsz. Nekünk nagy udvarunk van... és a kocsiszímben meg a padláson is játszhatunk.

- Hát jól van. A fűvészkertből, mihelyt felesküdtünk barátoknak, mindjárt elmegyünk hozzátok. De három órára ott légy ám!... és jól rejtőzzél el, hogy senki se sejtse, mit forralunk! Otthon pedig egy szót se!... ne felejtsd el, mit mondtam!... a mi titkunkról senkinek se szabad tudnia!... - figyelmeztetett Agenor, és a tekintetében ugyanolyan titokzatosság sötétlett, aminő a szavaiban.

Egy kicsit megborzongtam. Sejtteni kezdtem, hogy valami főbenjáró dologba sodródok bele. De már nem mertem visszalépni. Szégyelltem volna, hogy ezzel talán féltékenységét árulok el... és nem is akartam... kezdett emészteni a kíváncsiság, hogy ugyan mi lappanghat a mögött a rejtelmesség mögött, amelyet Agenor úgy a lelkemre köt?!

- Légy nyugodt! - feleltem. - Nem holmi ringy-rongy Kutyafejű Tatárral van dolgod!...

Úgy gondoltam, eredményesebben nem hivatkozhatom a férfiasságomra, mintha a Kutyafejű Tatárt említem. Agenornak az arca még jobban elsötétedett.

- Hát szervusz! - szólt, és kézfogás nélkül akart befordulni a kapun.

- Igaz!... még azt akartam kérdezni... ma este nem játszol? Mert én ma este is ott leszek a színházban! - kiáltottam utána.

Visszafordult.

- Játsszom, - felelt - de csak kis szerepeket. A húsvétjelenetben keresztül szaladok a színpadon és azt kiáltom, hogy: »Juhhéja juhé!...« A negyedik felvonásban pedig ördögfiú vagyok, de nem szólok egy szót se, csak ugrálok. Majd nézz meg *Nickleby Miklós vagy a Londoni koldusok*-ban! ...ebben a darabban már megláthatod, milyen színész vagyok!... Holnap pedig gyere el a fűvészkertbe. De ne felejtsd el, hogy a jelszó: »Légy néma, mint a sír!...«

Bement a kapun és nem nézett vissza; én még egy darabig utána bámultam; nem szívesen eresztettem el a szemem elől.

Akkor még nem tudtam, hogy ez a hálára kötelezett és a lekötelező örök története.

Mikor eltűnt, megindultam visszafelé. De, jó nagy kerülővel, a mellékutcákon somfordáltam haza. Életem legnagyobb hőstette után, a győzelem mámorában se felejtettem el az óvatosságnak azt a szabályát, hogy: »Ne keresd a bosszút lihegő ellenséget!... hogy kikerülhesd, inkább told meg az utadat pár lépéssel!...«

Este, a színházban, *Faust* előadásán, úgy a juhhéjazó fiú, mint az ördögyerek alakjában azonnal ráismertem az én Agenoromra. Arra a gondolatra, hogy ez a híres fiú, akinek a szaladgálását száz meg száz ember kíséri figyelemmel, holnap délután nekem már esküdt barátom lesz, sebesebben kezdett dobogni a szívem. Csak őt láttam, senki és semmi másra nem tudtam gondolni.

Színház után Boldényi bácsi hazavitt.

- Vilmos bácsi - újságoltam neki -, megismerkedtem egy fiúval, aki azt mondja, hogy ő Lóránt Antalnak a fia, és sokszor fellép gyermekszerepekben. Ma láttam is a színpadon, de nem énekelt semmit, csak ugrált meg juhhéjazott, és amikor Mefisztófelesz azt danolja Faustnak, hogy: »Ez birodalmam!...« erre-arra futkosott a táncosnők körül. Tud már játszani ez a fiú?

Azért kérdezősködtem, mert kíváncsi voltam rá, hogy az én barátom színművészeti hivatottságáról mit tart a közvélemény?

- Nem tudom, Pistikám - felelt Vilmos bácsi. - Lóránt, aki nagyon derék ember, néha panaszkodik, hogy van egy fia, aki nem akar tanulni, de hogy a fiát felléptetik-e gyermekszerepekben és mikor?... Én bizony nem ügyeltem erre. Lóránt nemrégén került Debrecenbe; ha jól emlékszem, csak a múlt hónapban jött ide.

Tehát Boldényi bácsi nem is tudja, hogy Agenor milyen sokszor jelenik meg a színpadon, és milyen nagy szerepe van a *Londoni koldusok*-ban!... Elvégeztem magamban, hogy Boldényi bácsi már öreg s elmaradt a világtól.

Otthon jóval későbbben aludtam el, mint máskor. Az álomnak talán egy félóráig is birkóznia kellett velem, amíg végre el tudott nyomni. Újra meg újra láttam a Csapó-utcai házat, ahová nekem nem szabad bemennem. Aztán a holnapi találkozó járt a fejemben, és az, hogy ugyan miért kell ezt eltitkolnom?

- Mit fogok mondani a nagymamámnak, ha holnap délután, háromnegyed háromkor véletlenül megkérdezi: »Pistika, hová mész?«

Úgy oldottam meg ezt a kérdést, hogy amikor a nagymama ebéd után egy kicsit elszunnyadt, egyszerűen elszöktem hazulról.

(Ekkor játszottam ki először a jóvoltomról gondoskodó felsőbbség rendelkezését, s már ezért az első fölzendülésemért is meg kellett lakolnom!).

A fűvészkertnek minden zegét-zúgát ismertem. Tudtam, hogy van benne egy kis sűrűség, ahol jól el lehet bújni. Itt olyan gondosan elrejtőztem, hogy az úton sétálgatók nem láthattak, de én se láthattam ki az útra. Mindenfelől bozót vagy cserje fogott körül. Hogy Agenor kívánságának a legnagyobb pontossággal tegyek eleget, leültem a fűbe és nem mukkantam.

Vagy egy negyedóráig vártam, hogy mikor hallatszik fel a »vészfütyty«; de hiába füleltem. (Utóbb kiderült, hogy Agenor nem is tudott fütyölni.) Végre kuvikolást hallottam, amely mintha nem madártól eredt volna. Meg se moccantam.

Újra hallottam:

- Kuvik! Kuvik!

Most már megismertem Agenor hangját.

Nem mozdultam meg, de feleltem a jeladásra, azon a módon, amelyet - úgy találtam - még a leginkább lehet megegyeztetni Agenor barátom nem egészen világos céljával. Azaz én is kuvikolni kezdtem:

- Kuvik! Kuvik!

Nemsokára, az út felől, suttogást hallottam:

- Te vagy az, Pista?

Elődugtam a fejemet a bokorból és visszasúgtam:

- Én vagyok!

- Hát bújj elő! - hallottam Agenor suttogását. - De óvatosan és nesztelenül!...

Kimásztam a sűrűségből az útra és - mert a nagyobb óvatosság meg a nesztelenség kedvéért a legrövidebb utat választottam - egypár kemény gally felhorzsolta az arcomat.

- Mi az? - suttogta Agenor, aki az úton várt, egy újságpapirosburkolatú kis csomagot tartva a kezében. - Az arcod úgy vérzik, mintha megsebesültél volna!... Csak nem támadott meg valaki?!...

- Semmi! - feleltem, én is suttogva. - Most horzsolhatta fel az arcomat valami vékony ág vagy mi?

- Akkor minden a legjobban megy - újságolta Agenor, már nem suttogva, de továbbra is halkán. - A közelben nincs senki. Ha az emberek meglátnak bennünket, senki se fogja gyanítani, hogy titokban találkoztunk, mindenki azt fogja hinni, hogy együtt jöttünk ide.

Nem voltam ugyan tisztában vele, hogy ez mire jó, de én is örültem rajta, hogy így történt.

- Hát most már gyere utánam - kormányozta lépteimet Agenor. - De azért egy sorban jöhetsz velem. Mintha csak sétálnánk.

- Hová vezetsz? - kérdeztem.

- Az üvegház mögé. Annál elhagyottabb helyet nem találunk. Ott fogjuk letenni az esküt.

- És mi van a kezében?

- Majd mindjárt meglátod! - felelt Agenor, úgy pislantva rám, mintha valami kedves meglepetést tartogatna számomra.

Aztán megint elkezdett sugdolózni:

- Úgy hallottam, hogy ez a fűvészkert valamikor temető vagy talán csatatér volt, és hogy itt sok csontváz van a földben. Jó volna kiásni egyet, mert az eskü úgy a legszebb, ha az ember csontvázon tartja a kezét. De azt hiszem, sokáig tartana... Meglehet, a csontvázak jó mélyen vannak és nem tudjuk merre...

Én is azon a véleményen voltam, hogy ez sokáig tartana, és nem tartottam szükségesnek, hogy csontvázat keresgéljünk. Általában, kezdett nem tetszeni nekem az esküvel járó sok körülmenyesség.

Nagy örömömre, Agenor sem erőszakolta a dolgot.

- Különben elég lesz ez is - szólt, rábökve a bal mutatóujjával a jobb kezében tartott csomagra.

Ez a csomag is aggasztott. Annyira, hogy borzasztóan hosszúnak tetszett az az idő, amíg az üvegházhoz értünk. Pedig öt perc sem múlhatott el azóta, hogy Agenor rám talált.

Megkerültük az üvegházat, s Agenor belépett abba a szűk közbe, mely az üvegház hátsó falát a kert kőkerítésétől választotta el. Aztán intett, hogy kövessem.

Itt krétát vett elő a zsebéből, s a krétával jókora kört rajzolt le a földre.

- Aki esküszik, ebbe a körbe áll be - mondta.

És végre kibontotta a csomagot. Két álarcot vett ki belőle: egy vörös atlasz-álarcot, meg egy feketét, amely bársonyból volt.

- A vörös az enyém, a fekete a tiéd - rendelkezett. - Itt van, vedd fel. Fel tudod venni?

- Nem én. Rajtam még sohase volt álarc.

- Hát majd felteszem neked.

Mind a két álarcot gumizsinórral lehetett a fejre erősíteni. Ezt a gumizsinórt ugyan a miénknél nagyobb koponyák számára mérték ki, de mind a kettőnknek olyan dús hajunk volt, hogy az álarc így is megállott a fejünkön.

Magam is igen ünnepiesnek találtam, hogy így, álarcosan állunk egymással szemben.

- Először én esküszöm, mert én vagyok az öregebb - szólt Agenor, mikor elkészült az álarcok elhelyezésével. - Te addig maradj a fehér körön kívül.

Ő maga beállott a kör közepébe, esküre emelte fel jobb kezének mutató- és középujját, aztán így szólalt meg a vörös álarc alól:

- Én, Lóránt Agenor, esküszöm a rejtelmes hatalmakra, a sötétség lovagjaira és a Mágia minden csodájára, hogy Gombos Istvánt barátomná fogadom! Esküszöm, hogy hű társa leszek, még a számkivetésben is! Esküszöm, hogy titkait soha senkinek se árulom el, még akkor se, ha pozdorjává törik a csontjaimat!

A legutolsó mondatot egy kissé sokallottam. Annyira, hogy meginogtam, és a legutolsó pillanatban gondolkodóba estem, hogy csakugyan letegyem-e az esküt én is, vagy megvalljam a vörös álarcosnak, hogy én ilyen sokra nem merek vállalkozni.

Döntött az a gondolat, hogy ha én most, a legutolsó percben lépek vissza, amikor Agenor már megesküdött, ez valami hitszegésféle volna. Hogy: nem, most már nem vonulhatok vissza; nem hagyhatom cserben az esküdt barátomat!...

De egy kicsit támolyogtam, amikor Agenor kilépett a körből, és figyelmeztetett, hogy most már én következem sorra.

- Csakhogy én... - szólaltam meg, amikor már a kör közepén állottam.

Agenor rám rivallt s a szavamba vágott:

- A bűvös körben nem szabad egyebet mondanod, csak az eskü szavait!... Ha valami mást akarsz mondani, lépj ki a körből!...

Engedelmesen ugrottam ki a körből, és már ugyancsak ijedten dadogtam:

- Csak azt akartam mondani, hogy én nem tudom könyv nélkül az esküt.

- Sebaj! - felelt. - Majd utánam mondod. Menj vissza a körbe, emeld esküre a két ujjadat... de a jobb kezéd két ujját ám!... mert ha a ballal esküszöl, ebből nagy bajok származhatnak!... és csak azt mondd... utánam... amit én mondok!...

Megint beléptem a körbe, s megszólalni nem merve, hunyorgatással figyelmeztettem rá, hogy a jobb kezem két ujját emelem esküre, nem a balt... aztán a fekete álarc alól mondatról-mondatra elrebegtem, amit a vörös álarc alól hallottam:

- Én Gombos István, esküszöm a rejtelmes hatalmakra, a sötétség lovagjaira és a Mágia minden csodájára, hogy Lóránt Agenort barátomná fogadom! Esküszöm, hogy hű társa leszek, még a számkivetésben is! Esküszöm, hogy titkait soha senkinek se árulom el, még akkor se, ha pozdorjává törik a csontjaimat!

Az utolsó szavakat már olyan halkán rebegtem el, hogy alig lehetett hallani.

A vörös álarc minden mondatom után helyeslően bólongatott.

Mikor a »csontjaimat« szót is kipihegtem, úgy ugrottam ki a fehér körből, mintha csupa parázson álltam volna ott. És azonnal hátranyúltam a gumizsinórhoz, hogy levethessem az álarcomat, mely szinte égetett... miközben ezt indítványoztam:

- Hát most már menjünk innen!

- Mit csinálsz?! - kiáltott rám Agenor. - Ne nyúlj az álarchoz!... Még nincs vége!... Most barátságunkhoz segítségül kell hívnunk a rejtelmes hatalmakat! Maradj ott, ahol vagy, de olyan egyenesen állj, mint a cövek!... És jól vésd emlékedbe a szavaimat, mert mindjárt utánam, neked is szóról-szóra ugyanazt kell mondanod!...

Belépett a körbe, és ebben olyan állásba helyezkedve, mint aki lóra akar pattanni, kinyújtotta a jobb karját, a lehető legmagasabbra emelte a kezét, szétterpesztette a tenyeret, és megöblösítve a hangját, olyanformán, ahogy a színházi kísértetek szoktak beszélni, ezt szavalta el:

*Számiel, Számiel, lépj elő!
Itt a bűvös csontvelő!*

Nem nézett rám; tekintete az ürbe meredt. És a vörös álarc alól kivillogó szemben, mely szinte megüvegesedettnek látszott, csakugyan volt valami kísérteties.

Éreztem, hogy az egész hátam csupa libabőr.

Ismertem ezt a Számielt a *Bűvös vadász*-ból. Fáztam, amikor a színpadon láttam, és mindannyiszor fáztam, valahányszor, utóbb, rá kellett gondolnom.

Emlékeztem rá, milyen szép szavakkal kötötte a lelkemre jó öreg hittantanárom, hogy római katolikus fiúnak nem szabad hinnie semmiféle babonában... de én, én nem akartam hívni ezt a Számielt!... nem akartam!... nem akartam!

A vörös álarc kilépett a körből és - ismét a természetes hangján - így parancsolt rám:

- Most te lépsz be a körbe, és te mondd el ugyanezt. Egészen úgy csinálod, ahogy én. Megjegyezted jól, tudod szóról-szóra, hogy mit kell mondani?

- Ej, erre már nincs semmi szükség! - húzódoztam.

A vörös álarc végignézett rajtam, és gúnyos hangon azt kérdezte:

- Talán félsz?

Más körülmények közt azt feleltem volna, őszintén, hogy: igenis, félek:... hogy én nem akarom az ördögöt a falra festeni, mert attól tartok, hogy megjelenik... hogy én tudni se akarok semmiféle Számielről!... hogy egy szó, mint száz: én nem akarom hívni ezt a Számielt!...

De most!... Hát én magam romboljam le a dicsőséget, amelynek még alig egy napja örvendek?!... Hát hiába győztem le, olyan hősiesen, a Holdvilágképűt meg a Kutyafejű Tatárt, vagyis Kálvinnak egész hadseregét?!... Hát félhetek én, szabad nekem félnem, aki tegnap minden kényszerítő ok nélkül rontottam neki a nálam kétszerre erősebb ellenségnek, a megtámadott gyöngének és hitemnek védelmében, lovagi vakmerőséggel?!

- Nem félek - kerteltem. - Láthattad tegnap, hogy én az ördögtől sem félek. De ahhoz, hogy barátok legyünk, nincs szükségünk semmiféle Számielnek a segítségére. És mert már az esküt is letettük...

- Ohó, még nem tettük le! - vágott a szavamba Agenor - mert Számielnek a segítségül hívása hozzátartozik az eskühöz; enélkül az egész nem ér semmit. És ha az eskü végét nem mered letenni, azt kell hinnem, hogy félsz!

A vörös álarc alól - melynek mandulametszésű két kis hasadéka a szemgolyók egy részének elrejtésével amúgy is félelmetesen idegenszerűvé változtatta a kicsillogó tekintetet -, mintha csupa gúny sugárzott volna a szemembe.

Nem volt bennem annyi bátorság, hogy ezt a gúnyt, mely azzal gyanúsított, hogy félek, el tudjam viselni, tehát, akármennyire féltem, elszántam magamat rá, hogy megteszem, amitől irtóztam.

- Jól van - mondtam -, hogy ne gondold, mintha én félnék a te Számieledtől vagy akármitől a világon... mert én még egy koponyától sem félek... hát megteszem, amit kívánsz, pedig én ezt az egész hókusz-pókuszt nevetségesnek találom.

Annyira nevetségesnek találtam, hogy amint beálltam a körbe, reszkettem, mint a nyárfalevél.

- Ha már elfelejtetted, mit kell mondani, lépj ki a körből és majd itt, kívül megsúgom. Ha pedig tudod, ne felelj nekem... mert a körben nem szabad társalogni... ne is biccents, hanem tartsd fel a jobb karod olyan magasra, mintha az égbe akarnál nyúlni, és mondd el a bűvös igéket, de hangosan, tisztán érthetően, hogy Számiel meghallhassa!... - dirigált a vörös álarc.

Engedelmeskedtem, de előbb egy nagyot kellett sóhajtanom, s csak azután tudtam elrebegni, hogy:

*Számiel, Számiel, lépj elő!
Itt a bűvös csontvelő!*

Akármennyire iparkodtam, hogy ne áruljam el a megihatottságomat, magam is hallottam, hogy a hangom ugyancsak remegett.

Alig mondtam el, máris hallottam a vörös álarc vezényszavát:

- Maradj mozdulatlan és légy néma, mint a sír. Most én is be fogok lépni a körbe, és együtt fogjuk hívni Számielt. De hangosabban hívd!... nem úgy, mint az előbb!... mert Számiel azt fogja hinni, hogy nem akarod megtartani az esküdet. Aztán odabenn a bal kezedet fogom felemelni... a jobb csak hadd lógjon... a bal lábunkat meghajlítva, előre tartjuk, a jobb lábunkat pedig hátra kifeszítjük, mint a katonák, mikor rohamra készülnek... és mikor látod, hogy fölszegem a fejemet, mind a ketten egyszerre mondjuk a bűvös igéket. Ha ez is megvan, én eleresztem a bal kezedet, te felém nyújtod a jobbodat, kezdet fogunk, kilépünk a körből, a krétára homokot szórunk és csak azután vethetjük le az álarcot.

Így történt. A vörös álarcos belépett a körbe, megfogta a bal kezemet és felrántotta magasra, abba a testtartásba illeszkedtünk, amelyet a ceremóniamester megkívánt, és a megállapított jelre egyszerre szavaltuk el a bűvös igéket. Agenor öblös, kísérteties hangon, szinte torka-

szakadtából kiáltott, én inkább csak fohászkoztam, - és arra gondoltam, hogy valamelyik operában az összeesküvők ugyanígy összefogózkodva és ugyanilyen, rohamra készülő testtartásba helyezkedve harsognak el a lámpák előtt már nem tudom mit - Agenor megrázta a jobb kezemet, kiléptünk a körből, a krétára homokot szórtunk, s mikor a bűvös körnek minden nyomát eltüntettük, mind a ketten levettük az álarcot.

Nagy megkönnyebbülést éreztem, s már nem idegenkedtem Agenortól úgy, mint előbb, amikor a vörös álarc még ott volt a fején. És míg ő a két színházi holmit újra becsomagolta abba az újságpapírosba, amely a ceremónia idején a bűvös körtől nem messze a földön dísztelenkedett, megkérdeztem tőle:

- Mondd, Agenor, hiszed te, hogy van Számiel?

- Előbb mondd, hogy hát te hiszed-e?

- Hiszem is, nem is - feleltem. - Tulajdonképpen nem hiszem. Máskor meg azt gondolom, hogy hátha mégis van. Ha szép az idő, inkább nem hiszem. De, mert most már barátok vagyunk, a te kedvedért szívesen elhiszem.

- Akkor nem érted az egészet. Rejtelmes hatalmak, azok csak vannak, ugye? No hát, ha vannak, akkor ezek közül akármelyik éppúgy megjelenhetik Számiel képében is, amint én felöltözködhetem Mátyás királynak. Hát Számiel, az van. És eskü nélkül nincsen barátság; az eskü meg nem ér addig, amíg a rejtelmes hatalmak be nem írják a sors fekete könyvébe. Ezt már a mágusok is így tanították, és így kívánják a rózsakeresztes lovagok is, akik a kabala-könyveket meg a Mágia egyéb csodáit őrzik, egy néma palotában, amelyiknek minden ablaka örökösen világos. Ezeknek néha, amikor éjfélkor, sötét sziklahasadékok közt, a bűvös körben kötnek új barátságot, Számiel meg is jelenik, fekete kutyáival, lángból készült palástban. Hát most már tudod, mért kell hívni Számielt.

Agenor ezt nagyon komolyan, szent félelemszerű ihletettséggel mondta el. Meglátszott rajta, hogy egy cseppet se kételkedik értesülésének a megbízhatóságában.

- És te honnan tudod ezt? - kérdeztem.

- A könyvekben minden meg van írva - felelt. - És én sokat olvasok.

»Hittem is, nem is.« De ha egy kicsit kételkedtem is, ez nem csökkentette Agenor irányában érzett tiszteletemet. Ellenkezőleg; minél több új és meglepő dolgot hallottam Agenortól, annál inkább elhatalmasodott bennem az a csodálat, amely azonnal megszállott, mikor megtudtam, hogy ő már színész.

Sajnos, tiszteletem és csodálatom fokozódásával lassanként feltámadt bennem a titkos irigykedés is. Hogy Agenor, bár csak egy esztendővel idősebb nálam, máris ilyen tengersokat tud: ez a gondolat nemcsak respektussal töltött el, hanem egyszersmind szégyenkezővé és egy kicsit féltékennyé is tett.

Mindazzal szemben, ami egyre növekedő bámulatot keltett fel bennem Agenor iránt, nekem nem volt egyebem, csak az a kis dicsőségem, amelyet tegnap olyan váratlanul szereztem, a testi erőmmel. És magam tudtam a legjobban, hogy ez a dicsőség milyen lenge alapra épült. Méghozzá ezt az egyetlen felsőbbséget is majdnem elvesztettem az imént, amikor, gyanúba keveredtem, vajon nem félek-e?

Vágyódni kezdtem rá, sőt utóbb szinte epedtem érte, hogy újra kitüntethessem magamat.

- Hát most már barátok vagyunk és mint barátomat meghívlak hozzánk - mondtam Agenornak. - Nálunk az udvarban is, a kocsiszínben is nagyszerűen lehet színházat játszani. És egy cseppet se félj az utcán, amíg velem jössz. Csak maradj mögöttem, én majd elül megyek, és mindenkit felrúgok, aki téged bántani akar.

Agenor csak magára a meghívásra felelt:

- Jól van, még ma megkezdhetjük a tanulást. És hogy az első lecke ne legyen nagyon nehéz, legelőször is arra foglak megtanítani, hogy hogyan kell bajuszt meg szakállt ragasztani. Látod, el is hoztam magammal, ami ehhez kell!...

Előszedte zekéje két zsebének egész tartalmát: egy zsinórra fűzött, hosszú, fekete szakállt, több bajuszt és rövidebb álszakállt meg egy piszkos vörös parókát, de ezeket a tárgyakat mindjárt vissza is dugdosta oda, ahonnan elővette.

Annak is örültem, hogy végre szorosabb kapcsolatba kerülhetek a színház világával.

- Hát menjünk! - sürgettem Agenort.

- Várj csak, erre még ráérünk! - felelt. - Egy félóra múlva majd elmegyünk hozzátok, de mert az álarcok már úgyis itt vannak, és senki se látta meg, hogy idelopóztunk... úgy hogy egy lélek se fogja sejtteni, ha most összeesküszünk... hát előbb alakítsunk titkos társulatot!

Ebben az indítványban mindenekelőtt azt láttam meg, hogy teret kínál az én szereplésvágyamnak is.

- Igen, igen, alakítsunk!... - helyeseltem az indítványt. - Én már régen gondoltam, hogy jó volna, ha a római katolikus fiúk összebeszelnének, és addig üldöznék azokat, akik a kollégiumba járnak, amíg minden lóformátus gyereket kikergetnének Debrecenből. És ha megalakítjuk a titkos társulatot, én két, három lóformátus gyereket is magamra vállalok, a te ellenségeidet is mind!...

- Hallgass!... Te ehhez nem értesz!... Ezt én jobban tudom, mint te!... - vágott a szavamba Agenor. - Mit akarsz mindig verekedni? Műveltség az?!... A titkos társulatot csak bízd rám!... Olyan titkos társulatot fogunk csinálni, amelyikről senkinek sejtelve se lesz, de ha megtudnák, hogy ilyen van, hát mindenki rettegne tőle!...

- Hát hogyan gondolod? - kérdeztem.

- Előbb mondd meg, hallottál-e már valaha a nápolyi néma cimborákról?

- Nem én.

- Hát ezek a nápolyi néma cimborák - magyarázta Agenor - összeesküdtek, és ők maguk titkos jelekről mind felismerték egymást, de mások, hiába kutatták, sehogy se tudták felfedezni, hogy kik az összeesküvők. Csak a beavatottak tudták, hogy azok a fiatal emberek, akik a kocsmákban mindig azt éneklék, hogy »Vidáman menjünk a halálba!... Vidáman, ifjak, holtig vidáman!«... hogy ezek mind, mind összeesküvők. És ha néha egypárat elfogtak közülök, ezek sohase árulták el társaikat, semmi kínzással nem lehetett kicsikarni belőlük, hogy ki a többi összeesküvő, akiknek a szövetségétől egész Nápoly rettegett; hanem, amikor a vérpadra vitték őket, a vérpadon kettenként összefogózkodtak, és úgy énekeltek: »Vidáman menjünk a halálba!... Vidáman, ifjak, holtig vidáman!«... Hát ezek voltak a nápolyi néma cimborák!

- És mit akartak ezek?

- Hogy ők mit akartak, az már mindegy... ez az egész nagyon régen volt. Csak az a fontos, hogy mi most mit akarunk?

- Hát mit akarunk?

- Nem egyebet, mint olyan titkos társulatot alapítani, amilyen a nápolyi néma cimboráké volt: a debreceni néma cimborák társulatát. Meg fogunk egyezni titkos jelekben, és ha az utcán találkozunk, egy szót se szólunk, csak némán a szájunkra illesztjük az ujjunkat, és más titkos jelekkel üdvözljük egymást. Néha meg kijövünk ide, a fűvészkertbe és itt elénekeljük, hogy: »Vidáman menjünk a halálba!... Vidáman, ifjak, holtig vidáman!...« És egy ideig, amíg jobban nem rettegnek tőlünk, csak ketten leszünk néma cimborák; de később, ha megismerkedünk olyan fiúval, akire rábízhatjuk a titkainkat, ezt is föl vesszük a szövetségbe, megeskettetjük, hogy senkinek se fogja elárulni a titkainkat és ekkor már három különböző oldalról, hárman fogunk kilopózni a fűvészkertbe, ahol jövet is, búcsúzóul is el fogjuk énekelni a néma cimborák dalát.

Körülbelül ennyi volt, amit Agenornak a titkos társulatra vonatkozó terveiből jól megértettem.

Engem a program nem elégített ki. Nem szívesen ejtettem el azt a tervemet, amelyet - ha véletlenül valóságra válhatik - a történelem a debreceni református diákok Szent Bertalan-éjének nevezett volna el. És megvallottam Agenornak, hogy csak sajnálattal mondom le róla. Ezen aztán egy kicsit összekulönböztünk. De néhány pernyi szócsatározás után mégiscsak megegyeztünk. Rám is hatott Agenornak az az érve, hogy nem az a fődolog, milyen szent célokat karol fel majd titkos társulatunk, hanem a fő: maga a megalakulás.

Akkor is gondoltam rá és ma már erős a gyanúm, hogy a debreceni néma cimborák titkos társulatának megteremtője ennek az egyesülésnek a céljával törődött a legkevesebbet. De ha a nagy reformálók között is mindig találkoztak, akik életük végéig sohase jutottak tisztába azzal, hogy mit akarnak: nem lehet hibáztatnom Agenort, hogy noha még maga se tudta, mire tör, máris cselekedni akart és társakat toborzott, főképpen azért, hogy szabadjára bocsáthassa és akármilyen mozgolódásnak indíthassa neki az ifjú életében már jól felhalmozódott, friss energiát.

Ma se vagyok nagyon szigorú azzal a lelkesedéssel szemben, amelynek nem látom semmi célját, de azidőtájt persze még könnyebben kibékíthető voltam e tekintetben, mint mostanában, és mikor Agenor felszólított, hogy a törekvéseinkről való vitatkozást hagyjuk későbbre, és ehelyett egyelőre csak alakítsuk meg a titkos társulatunkat, mert nem tudhatjuk, mire lesz ez jó, talán már holnap, - azt feleltem; hogy: jól van, leteszek a követelésemről, bizonytalan ideig megkegyelmezek a lóformátusoknak, s nem bánom, essünk túl a titkos társulat megalakításán most mindjárt, ha már az álarcok ügyis itt vannak.

- Most te veszed föl a vörös álarcot és én a feketét, - rendelkezett Agenor - hogyha az imént mégis leselkedett volna ránk valaki, ez az illető összetévesszen bennünket. Aztán, mert a kellékek ügyis itt vannak, neked szakállt fogok ragasztani, én meg parókat teszek a fejemre, s így a kémek azt fogják hinni, hogy egészen mások azok, akik az előbb barátságot esküdtek, és ismét mások a néma cimborák.

Annál szívesebben nyugodtam bele Agenornak ebbe az intézkedésébe, mert alig vártam, hogy végre szakáll legyen az államon. Most már magam tettem fel a fejemre a vörös álarcot és mikor Agenor ráragasztott az arcomra egy gyermektenyer nagyságú, szőke hajamtól élénken elütő, félig fekete, félig ősz kecskeszakállat, amelynek enyves belsejét előbb gondosan megnyalazta, s amely engem III. Napóleon francia császár arcképeire emlékeztetett: úgy kiegyenesedtem, mintha nyársat nyeltem volna el, hogy tekintélyes külsőmnek a testtartásom a leg-tökéletesebben megfelelhessen.

Aztán, elvetve a gondomat, Agenor kivette a zsebéből s rányomta a fejére a piszkos vörös parókat, amely tele volt homokkal és másféle szeméttel, felkötötte a fejére a fekete álarcot,

megint a zsebébe nyúlt, az átváltozó művészek gyorsaságával egy egészen ősz, kis, kerek szakállt tapasztott rá az állára, s hirtelen mozdulattal hátraszegte a fejét. Mintha egyszerre valami sohase látott idegen ember állott volna előttem. És valósággal megdöbbsentem, amikor átváltoztatott, nyafogó hangon így szólalt meg fekete álarca alól:

- Bon zsur, bon zsur, Don Cézár de Bazán! Hát önt mi szél hozta erre?! Mit keres Debrecenben?

De ahogy az utolsó szót is kinyafogta, nem hagyta abba a beszédet, hanem halkán folytatta, a fogai közül eresztve ki a szót, s most már a természetes hangján:

- Ezt csak a kémeknek mondtam, ha mégis hallgatónának a kerítésen túl. Feleld azt, hogy: »Nini, hisz ez Paul Jones, a kalóz!... Nagyon örvendek, kalóz úr!... Azért jöttem ide, hogy száz lovat vásároljak öfelségének, Dom Sebastian, portugál királynak!...«

Annyira megzavarodtam, hogy az első szerepemet, bizony, meglehetősen rosszul mondtam el, ilyenformán:

- Nini, hisz ez öfelsége, Dom Sebastian, portugál király!... Nagyon örvendek, kalóz úr!... Száz lovat vásároltam!...

- Rosszul mondtad el - sűgta Agenor. - De nem baj. Mert, ha a fogdmegek azt fogják hinni, hogy király vagyok, megijednek és elhordják az irhájukat.

- Hát ha azt hiszed, hogy leselkednek ránk, - suttogtam - előbb nézzünk körül, nem hallgatózik-e valaki a kerítésen túl vagy valahol másutt, amerről ide lehet jönni?!

- Jól van, - felelt - én majd oda fogok settenkedni, előbb az egyik, aztán a másik sarokhoz, és a saroknál csak a fejemet dugom ki, aztán, ha látom, hogy valaki a falhoz lapulva fülel, hirtelen visszabújok, és csak annyit kiáltok: »Vigyázat!... Néma csend!...« Te meg addig támaszd a kerítéshez azt az üres ferslágot, mássz fel rá és nézz ki... onnan megláthatod, hogy nem kuporog-e valaki a kerítés alatt? Ha látsz valakit, ne szólj egy szót se, csak huhogj, mint a bagoly, hogy a kém azt higgye: csak a kuvik-madár szólalt meg a fán...

Szót fogadtam, és megkockáztatva, hogy a ferslág kicsúszik alólam, - ami, ha megtörténik, nagyot bukfenchezem s jól megüthetem magam - kinéztem az utcára. A kőkerítés alatt nem bujkált senki, s a Fűvészkert-utcának azon a részén, amelyre leláthattam, alig járt ember. Csak három kisdíák közeledett a kert felé a kollégium felől.

Az iskolai felszerelésüket a hátukon vagy a hónuk alatt, a vallásukat pedig az arcukon hordták. Ha nem is a kollégium felől jönnek, akkor is láthattam volna, a kis dinnyefejükéről, hogy református diákok.

Még a begyemben volt a tegnapi harc emléke, s nem örültem rajta, ha református szövetkezést vagy éppen Kálvin-párti csoportosulást kellett látnom.

- Milyen jó, hogy álarc van a fejemen! - gondoltam. - Így legalább, ha észrevesznek is, nem látják meg rajtam, hogy pápista vagyok.

Huhogni kezdtem, olyan félelmetesen, amennyire csak kitelt meglehetősen zsöngé színész-tehetségemtől..

- No, mi az? - kérdezte a vöröshajú fekete álarcos, mikor szerencsésen legördültem a ferslágról.

- Ellenséges csapat tart a kert felé - jelentettem. - Még nem tudom, bejönnek-e? De erre közelednek.

- Akkor hát várjunk, mozdulatlanul és némán, mint a sír! - szólt a fekete álarc, a halálmegvető elszántság komor és ünneplés hangján. - Ne moccanj és fojtsd vissza a lélegzetedet!

A kőkerítés és az üvegház hátulsó falának szűk közéből látnunk kellett, ha valaki a nagy, rácsos kapun át vonul be a kertbe.

Egy darabig mind a két álarcos merőn nézett a nagy kaput környékező, nem nagyon sűrű bokrok irányába. Én úgy állottam, mint az őrtálló katona a posztján, haptákban, de mind a két karomat lelógatva. Agenor se moccan; csakhogy ő a két karját keresztbe fonta a mellén, mint a hajóskapitány a parancsolóhídon.

Nem jött be senki. Hallottuk, hogy az ellenséges csapat a rácsos kapu mellett nagy lármával vonul tova, a Fűvészkert-utcának a kollégiumtól messzebb levő részébe.

- Megtisztult a levegő - szólalt meg Agenor, amikor a láрма elcsitult. - De most már siessünk az összeesküvéssel, mert könnyen meglehet, hogy újra megzavarnak bennünket és sokáig nem találunk ilyen jó alkalmat, amikor még egy elkárhozott lélek se bolyong erre!

- Először esküdjél te, - ajánlottam. - Mert én nem tudom, mit kell mondani.

- Jól van, de előbb még azt kell elhatározni, hogy milyen néven fogunk szerepelni, mint néma cimborák. Ne felejtse el, az imént csak azért mondtuk, hogy én Paul Jones, a kalóz vagyok, te pedig Don Cézár de Bazán, hogy félrevezessük a kémeket. És minden néma cimborának kell valami álnevének lennie, hogy a besúgók csak ezen a néven ismerjenek bennünket, és ha véletlenül valamelyikünket elfognák, ne tudhassa senki, hogy mi az igazi nevünk.

- Hát ezért el is foghatnak bennünket? - kérdeztem megszeppenve.

- Ne ijedj meg. Azért, mert néma cimborák vagyunk, nem fognak el bennünket, de ha később másokat is fölveszünk a szövetségbe, és ezek közül valamelyik példának okáért elrejt egy rablóvezért, ezt az illető néma cimborát már elfoghatják. De az se baj, mert ott van a többi néma cimborák, aki kiszabadítja. A néma cimborák megvesztegetik a porkolábot, selyemhágcsót csempésznek be az elítélt cellájába, ladikkal várják a menekülőt a fegyház fala alatt, földalatti folyosókon és csapóajtókon át még a börtönbe is beférkőzhetnek. Persze, ez csak később lehet így, amikor már nagyon hatalmasok leszünk.

- Már én csak azt mondom, hogy akkor se, később se vegyük fel a szövetségbe azt, aki el akarja rejtetni a rablókat.

- Ne félj addig, míg én leszek a néma cimborák vezére!... Aztán te is néma cimborák leszel, az alvezér!... és akit te nem akarsz, azt nem vesszük fel a titkos társulatba.

Agenornak ez az utolsó biztatása annyira megnyugtatta hamarjában igen felzaklatott lelkemet, hogy - bár az alvezéri szerep nem elégített ki, sőt Agenornak hirtelen fölém kerekedése meglehetősen ingerelte a hiúságomat s aztán az is bosszantott, hogy Agenor féltékenységgel vádolt és nagy felsőbbiséggel mosolyogta le az aggodalmaimat - nagy lelki megkönnyebbülésben mindenbe belenyugodtam:

- Akkor hát nem bánom!

- Én, mint néma cimborák, Athos lovag néven fogok szerepelni - jelentette ki Agenor. - Hát a te neved mi lesz?

Nekem akkor *Ördög Róbert* volt a legkedvesebb operám, mert egy szót sem értettem belőle. Erre gondolva, rövid tanakodás után azt feleltem:

- Ördög Róbert.

- Brávó, alvezér - dicsért meg Athos lovag -, ez szép név! Hát most már esküdhetünk. Figyelj jól minden szavamra!... mert te is ugyanúgy fogsz esküdni, csak mindig a te nevedet mondod, előbb az igazit, aztán az Ördög Róbert nevet... és mikor elhallgatok, azt feleled rá: »Vidáman menjünk a halálba!... Vidáman, ifjak, holtig vidáman!«... Készen vagy?

- Készen.

Agenor, méltóságosan, mint a színpadi királyok, hármat lépett előre, hirtelen megállapodott, esküre kapta fel a jobb kezét, és ezekkel a szavakkal tette le a fogadalmát, olyan mély hangon, mely engem az *Ördög Róbert* opera Bertramjára emlékeztetett:

- Én Lóránt Agenor, más néven: Athos lovag, a néma cimborák titkos társulatának vezére, esküszöm a rejtelmes hatalmakra, a sötétség lovagjaira és a Mágia minden csodájára, hogy a néma cimborák titkait soha senkinek sem árulom el, hogy soha egy társamat sem adom ki a poroszlóknak és hogy egy társamról sem fogom megvallani, hogy ő is néma cimbor, ha pozdorjává török is a csontjaimat!... Számiel, Számiel, lépj elő, itt a bűvös csontvelő!

Elhallgatott, amire én, ismét megilletődve eldadogtam a »néma cimborák dalá«-nak már jól ismert szövegét.

- Most rajtad a sor! El tudod mondani az esküt hibátlanul? - kérdezte vezérem.

- Ha sűgni fogsz, ahol megakadok.

- Csak kezd el bátran!... Majd kisegítelek!...

Elkezdttem:

- Én, Gombos István, más néven Ördög Róbert, a néma cimborák titkos társulatának alvezére...

És elmondtam a többit is, szóról-szóra úgy, ahogy ő... csak éppen a poroszlók emlegetésénél kellett kisegítenie.

Mikor túlestem rajta, ő is a »néma cimborák dalá«-val felelt nekem. De ő már énekelte ezt. És miután elénekelte, megint kezét fogott velem.

- Hát mára már elég az összeesküvésből!... - szólt aztán, egészen más, hirtelen felvidámódó hangon. - Majd később megtudod a többit, meg fogsz tudni mindent. Most levetjük az álarcot meg az álszakállt, elmegyünk hozzátok és megkezded a színészet tanulását.

Még el se mondta ezt és már nem volt a fején sem a fekete álarc, sem az ősz szakáll. Ezt az álláról mindjárt a zsebébe süllyesztette, a fekete álarcot lehajította az újságpapírosra, lekapta a fejről a vörös parókát s benyomta a másik zsebébe, aztán engem is a gyakorlott kéznek ugyanezzel a gyorsaságával szabadított meg a díszeimtől. Kecskeszakállamat csak úgy lecsúsztatta zsebének örvényébe, a vörös álarcot pedig a feketével egyetemben bepakolta abba a bizonyos, már jól megviselt, sőt nyilván sokat szenvedett újságpapírosba.

Nekem nagy öröm volt, hogy más fogadalmat már nem kell letenni. Kezdttem igen kényelmetlenül találni ezt a sok esküt, titkot és kísértetiességet. Az a kilátás, hogy színházat fogunk játszani, sokkal inkább vonzott.

Mikor kimentünk a fűvészkertből és megindultunk a Szent Anna-utca felé, Agenor azt mondta:

- Ha a bajusz- meg a szakállragasztást hamar megtanulod, akkor talán még ma próbát tarthatunk *Domi, az amerikai majomból*. Ebben a majom szerepére foglak megtanítani, mert majmot könnyebb játszani, mint embert. Ha aztán majmot már tudsz játszani, holnap vagy

holnapután kapsz tőlem emberszerepet is, de eleinte persze csak kisebbet, amelyikben nem kell sokat beszélni.

Nagy és eredményes igyekezettel serénykedhettem, amíg a bajusz- meg a szakállragasztás tudományát kellett elsajátítanom, mert csakugyan még aznap megkezdtük az amerikai majom csínytevéseiről írt vidám darab próbáit. Uzsonna után, a nagymama engedelmével, kivonultunk a kocsiszínünkbe és Agenor itt a legrészletesebben megmagyarázta nekem, de meg is mutatta, hogy a majomszerepek nehézségeit miképpen kell legyőzni.

Mielőtt hozzáfogott az oktatásomhoz, előkotorta egyik, feneketlen zsebéből azt a zsinórra fűzött, hosszú, fekete szakállt, mely már a fűvészkertben is szemet szúrt nekem. Ez a »kellék« az álszakállkészítésnek még az őskorából származhatott, mert úgy kellett felkötni, hogy a zsinór végén lévő két kis hurkot az ábrázoló művész a két fülére akasztotta rá, ami a színpadon, azt hiszem, már régóta nem a legújabb divat. De ennek a pátriarkakorú álszakállnak a sörényszerűségében, szurok színében, lengedező hajlandóságában és rendkívüli hosszúságában volt valami tiszteletet parancsoló, ami nagyon tetszett nekem.

- Ezt azért teszem fel, amíg tanítlak, - magyarázta Agenor - hogy most ne lásd bennem esküdt barátodat, hanem az igazgatót és rendezőt, akinek vakon kell engedelmeskedned.

Színészeti próbálkozásom nemcsak kielégítette, hanem valósággal meglepte mesteremet.

- A majmokhoz határozottan van tehetséged - mondta. - Ha az emberjátszást is ilyen hamar megtanulod, meg fogom mondani Boldényi bácsinak, hogy már a jövő évben léptessen fel egyszer valami gyermekszerepben, példának okáért szerecsenyereknek *Tamás bátyja kunyhójában* és ha ezt megteszi, én magam fogom az arcodat feketére festeni.

De engem nagyon kezdett emészteni az a vágy, hogy én is magamra vehessem az Agenoron díszlő, hosszú fekete szakállt, legalább egy kis időre, és az óhajtásomat nem titkoltam el:

- Amíg megmutatod az utolsó jelenetet, hadd legyek én az igazgató, mert szeretném, ha egy kicsit én is fölvehetnem a hosszú szakállt.

Agenor ezt semmi áron nem akarta megengedni.

- Az nem lehet, - utasította el a kérésemet - mert ezt a szakállt csak rendező veheti magára, és ahhoz, hogy rendező lehess, neked még nagyot kell nőned.

Hiába kunyoráltam neki és hiába vitatkoztam vele, sokáig hallani se akart a rendezői szakáll profanizálásáról. Végre eszembe jutott, hogy Agenornak még uzsonna előtt megmutogattam a műtárgyaimat, többek közt egy marokra való tantuszt, és hogy Agenor ezt a sok fényes tantuszt nagyon figyelmesen nézegette.

- Egészen olyan, mint az arany! - mondta. - Ha a színpadot, mint herceg, tele szórnám vele, a közönség megesküdnék, hogy igazi pénz.

- Hát ha neked adom a tantuszaimat - szóltam, amikor ez eszembe jutott -, akkor megengeded, hogy én is felvehessem a szakállt?

- Az már más - felelt. - Akkor te leszel a *Kis Színház* kellékese, és mint kellékes már felveheted.

Fölvehettem a hosszú, fekete szakállt!... és megmutogathattam magamat mindenkinek, aki az udvarban járt-kelt, ebben a hosszú, fekete szakállban!... Ez olyan boldoggá tett... nem, erre nincs hasonlat!... Ilyen tiszta, semmi aggodalommal meg nem zavart boldogságban a gyermekkor elmúltával soha többé nem lehet része az embernek.

Agenor csak nyolc óra felé ment haza (az este nem »játszott«) és mikor elváltunk, háromszor is a lelkére kötöttem, hogy holnap délután megint eljöjjön, mihelyt csak jöhet.

A vacsorához ülve, elújságotam a nagymamának, hogy ez a Lóránt Agenor, aki színész, mint Boldényi bácsi, milyen derék fiú, és máris milyen sokat tud.

Aztán, még egy kicsit elábrándoztam Domiról, az amerikai majomról... folyton nevetgélnem kellett magamban, mihelyt egyedül maradtam... és úgy feküdtem le, mint Titusz császár, abban a boldogító tudatban, hogy a napomat nem veszítettem el.

Az álom nem kerülgetett sokáig, mint huszonnégy órával előbb. Azonnal elszenderedtem... hanem ezen az éjszakán már nagyon rosszul aludtam.

Annyit hánykolódtam, nyögtem, nyöszörögtem, és végül úgy acsarkodtam, hogy későn éjjel szegény jó nagyanyám bejött a kis szobámba.

- Pistikám, kedves, beteg vagy?

A hirtelen világosságra felültem az ágyban, s bambán néztem a levegőbe, az álomtól és valami más kábultságtól részeg tekintettel.

- Számiel megjelent!... - hebegtem. - És a fekete kutyák megkergettek!...

Olyan izzadt voltam, hogy facsarni lehetett volna rólam a vizet.

- Látod, látod, Pistikám, ugye, mondtam, hogy ne egyél annyi barackot?! - szólt kedves, jó, öreg nagyanyám, azzal a nyugalmas szelídséggel nézve rám, amely később is, amikor már csak emlékeztem rá, mindig bátorságot adott az élethez.

Az ismert, nyájas arc szeretetet sugárzó pillantása visszaölelt a valóságba. Valami ismeretlen erő láthatatlan szálakon fölemelt a sötét mélységekből, a zord sziklahasadékokból, ahol a parázsszemű Számiel fekete kutyái üvöltének... a rémek eltűntek... s aztán már nyugodtan aludtam.

Ettől fogva vagy két hónapig és azután, később, mikor a debreceni színtársulat visszatért Nagyváradról, ahol nyáron át játszott, majdnem egy fél évig minden szabad időmet Agenor társaságában töltöttem. És akkor szabad idő dolgában nagy bőséggel dicsekedhettem, mert az iskolai életemben ezidőtájt még sokkal több volt a kisebb-nagyobb vakáció, mint a leckeóra.

Sokat barangoltunk együtt a fűvészkertben, a vasút tájékán, a nagy erdőben is, de a legtöbbször Agenor egész délután nálunk volt, ahol nemcsak a nagy udvar és a kocsiszín, hanem az efölött levő tágas, szellős és világos padlás is szabad és korlátlan rendelkezésünkre állott. Agenor különösen ezt a nagy, meglehetősen üres padlást kedvelte, amelynek nappal mindig nyílt, széles ajtaján olyan gazdagon özönlött be a napfény, hogy legbelső zugaiba is éppen elég jutott a világosságból. Esküdt barátomnak erről a helyről az volt a véleménye, hogy: »az Isten is színpadnak teremtette!«

Tekintettel Boldényi bácsival való rokonságomra és talán arra is, hogy nem tartoztam a lármás fiúk közé, kivétel voltam az alól a szabály alól, hogy Agenort cimborák nem látogathatják meg. (Ez a szabály onnan eredhetett, hogy Agenor apja semmiféle panaszra se akart okot adni a ház többi, nála rangosabb lakójának.) Így néha-néha, hogy láthassam azokat a kis színházakat, amelyeket Agenor kartonpapírból készített, én is elmentem hozzájuk.

»Hozzájok« - ez, Agenoron kívül csak két személyt jelentett: Agenor apját meg egy mogorva, szófukar öregasszonyt, aki Lórántnak gazdasszonya és egyben szakácsnéja, Agenornak pedig egyetlen gondviselője volt. Valami szegény rokon lehetett, özvegyasszony, akit Lóránt tartott el.

Lóránt egész nap a színháznál volt, ahol, mihelyt nem volt más dolga, díszleteket festett. Csak olyankor láttam, amikor délelőtt a színháznál ögyelegtünk, s ma is emlékszem rá, hogy mindig fekete ruhában járt. A legtöbbször igen búsnak és levertnek tűnt fel előttem, amin nem győztem eleget csodálkozni és tünődni, mert akkor még a szomorúságot nemigen voltam képes megérteni. De, amint a felnőttek beszélgetéséből hamarosan megtudtam, mások is úgy találták, hogy Lóránt zárkózott, komor ember, aki a színpadon kívül nem sokat beszélget senkivel; Boldényi bácsitól egyszer azt hallottam róla, hogy sok csapás érte. Úgy képzelem: minden ábrándjából kifosztott, megtört ember volt, aki már csak a kenyérkeresetnek élt, s aki szerette, hogy sok és nagy az elfoglaltsága, mert ez legalább elszórakoztatta.

Agenor nem mondta, de észrevettem, hogy Lóránt nem talált örömet fiának színpadi szerepelgetésében, de azt szívesen nézte, hogy Agenor milyen szembeötlő ügyességet fejt ki a színpad-ácsolásban és a díszletfestésben, amire senki se tanította. Sok csalódás után, Lóránt alighanem úgy gondolkozott, hogy a színház egész világában a díszletfestés az egyetlen olyan reálisabb valami, ami nem csalja meg, hanem legalább eltartja emberét, ami tehát komolyabb, szolidabb, érdemesebb munka, mint a többi foglalkozás, amely még a színpadhoz tartozik, és mint maga a színjátszás.

Lórántéknak a konyhájukon kívül csak két szobájuk volt. Az egyiknek a díszje egy berámázott, nagyobb fénykép volt, amely fiatal nőt ábrázolt, fehér ruhában. Agenor, erre a képre mutatva, azt mondta, hogy ez volt az ő mamája. Aztán egy albumot mutatott, amely tele volt színészek meg színésznők fényképével, s amelyben megtaláltam őt is, egy nála valamivel nagyobb leánykával egy képen. Más néznivaló nemigen volt a két, meglehetősen sötét udvari szobában.

A szappanos udvarán öt lakónak kellett megosztotnia. Színházat játszani, szaladgálni, zajongani itt nem lehetett. Lóránték otthonában tehát, az Agenor kis színházain kívül, amelyeknek minden díszletét már az első látogatásaim idején kellőképpen megismertem, nem találhattam semmi vonzót. Agenor nem tagadta, hogy ő is szívesebben van nálunk, mint otthon.

Így, ha nem fogott el bennünket a kószálás vágya, ami a ritkább esetek közé tartozott, Agenor egész délután nálunk volt. Nemigen múlt nap, hogy ne játszottunk volna színházat s ne szabdaltunk vagy festegettünk volna »díszlet«-et, de el tudtunk szórakozni a pusztá beszélgetéssel is. Az első találkozástól fogva megkedveltük, és hamarosan nagyon megszoktuk egymást.

Agenor kedves és jó fiú volt, aki soha senkiről se mondott rosszat, és senkinek se okozott kellemetlenséget. Eleinte ugyan nagyon nyugtalanított azzal, hogy a legszívesebben csupa rejtelmes vagy rémes dologról szeretett beszélni: szellemekről meg minden rendű és rangú lidércekről, sírboltokról és kísértetekről, főképpen pedig magáról a halálról, amire én nem szerettem gondolni, de rövid időn megszoktam, hogy mindig csak azon jár az esze, ami titokzatos és hátborzongató.

Hanem volt egy tulajdonsága, amely nagyon nem tetszett nekem. Az, hogy szeretett rendelkezni, igazgatni, rendezni, oktatni és utasításokat adni. Mindig az történt, amit ő akart. Oda mentünk, ahová ő kívánta; azt játszottuk, amihez neki volt kedve; mindig arról beszélgettünk, ami hirtelen eszébe jutott; csak azzal foglalkoztunk, ami őt érdekelte. Ha megkísérlettem az ellenkezést, és valami mást ajánlottam, nem erőszakoskodott, de azért mindig engednem kellett, mert a legcsekélyebb ellenvetésre azonnal megneheztelt. Olyan voltam mellette, mint Robinson mellett Péntek: csak neki voltak ötletei és szeszélyei, csak neki volt akarata, én csupán segédkeztem neki.

Ez annyival inkább bosszantott, mert el kellett ismernem magamban, hogy csakugyan jókora szellemi felsőbbbségben van velem szemben. Nem volt elég, hogy mindent jobban akart tudni,

mint én, amit már magában véve is kellemetlennek találtam: még hozzá igazán sokat tudott, amit én nem tudtam... és ezt már nemigen tudtam megbocsátani neki. Azt kellett látnom, hogy ő el tudna játszogatni magában is, amint megvolt nélkülem, amikor színpadot ácsolt, díszletet festett vagy némajáték-tárgyakat eszelt ki és írt le, s bár egyedül volt, azért nem unatkozott. Hogy nem szorult rá az én segítségemre, hogy nem volt szüksége játszótársra, hogy nem kellett neki Péntek. Hogy viszont én, igenis, rászorultam az ő társaságára, hogy nekem most már nagyon nehezemre esnék, ha szakítana velem, hogy én hamarjában nemigen találnék szórakozást, ha véletlenül felborulna a barátságunk; hogy ő nekem határozottan szükséges, s minél jobban összeszoktunk, annál inkább nélkülözhetetlen.

Alkalmazkodtam hozzá; alkalmazkodtam még a legkevésbé igazolható szeszélyeihez is. De minduntalan éreztem a megalázottságot.

- Hát én senki vagyok?! - lázadoztam magamban. - Én, aki megmentettem attól, hogy a Kutyafejű Tatár gulyáshússá aprítsa?! Én, a Szent Anna-utcai harc diadalmas hőse?

Az irigykedésem akkor vált a legfájdalmasabbá és a leggonoszabbá, amikor azt a bizalmaságot tanúsította velem szemben, amelyet leginkább megtisztelőnek kellett volna találnom.

Egyszer ugyanis - már nem emlékszem, micsoda gondolatársítás útján - ezzel a kérdéssel lepett meg:

- Voltál-e már szerelmes?

Kimeresztettem a szememet, és ijedtemben nem tudtam mit felelni. Mintha hátba vágta volna.

Erre ő, minden hangsúlyozás nélkül, mintha a legjelentéktelenebb dolgot említené, így folytatta (vagy - mint akkori színpadi nyelven mondták volna - »hanyagul azt jegyezte meg«):

- Nekem Temesváron már volt egy szeretőm, bizonyos Eszmeralda.

Tökéletesen úgy beszélt, mint Boldényi bácsi, mikor a színpadon fehér kesztyűjét az asztalra dobta, és »hidegen, vérfagyasztó hangon« azt jelentette ki:

- Akkor, hercegnő, én egy félóra múlva halott vagyok!...

A vérem éppen nem fagyott meg, de hideg verejték lepett el.

Engem akkor a szerelem kérdéseinek egész komplexuma szent borzadályal töltött el, amelyet csak valami lázas kíváncsiság enyhített.

Agenor nem vette észre vagy nem akarta észrevenni a zavaromat és »hanyagul« így csevegett tovább:

- Olyan leányt nem láttál még, mint ez az Eszmeralda. Egészen fehér, mintha porcelánból volna. Csak a szája karminpiros. Egy kis karminpiros gyűszű van a szája helyén és azon beszél.

Végre megtaláltam a hangomat:

- És hogyan voltatok szerelmesek? - dadogtam.

- Hát úgy, mint mások - felelt Agenor. - A temetőben sétálgattunk.

- Aztán... mit mondtatok egymásnak? - kérdeztem izgatottan.

- Csak azt, amit mások - mesélte Agenor. - Ő azt mondta nekem: »Gyere el holnap is, mert szeretlek.« És én azt feleltem neki: »Meghalok, Eszmeralda, mert olyan fehér vagy.«

- Ez olyan szép lehetett!... - szoltam, meghatottan. - És másnap is találkoztatok?

- Hogyne!

- És mit beszéltek?

- Ő azt mondta: »Agenor, szívem!...« Én pedig kértem őt, hogy mert ilyen nagyon szerelmesek vagyunk, haljunk még együtt. És mondtam neki, hogy amikor majd csontvázak leszünk, fel fogunk kelni a sírunkból és táncolni fogunk a holdvilágnál, olyan zenére, amit csak mi hallunk, és lengeni fogunk, sebesen, versenyt a bolygótüzekkel. Ő meg is ígérte nekem, hogy majd karonfogva megyünk a halálba, csak arra kért: »Várjuk meg, Agenor, a születésnapomat!... Hiszen még olyan fiatal vagyok!...«

- Aztán... mi lett? - tudakozódtam, nagyon felizgultan.

- Aztán egyszer hiába vártam Eszmeraldát annál a sírboltnál, ahol találkozni szoktunk; Eszmeralda eltűnt.

- Megcsalt? - kérdeztem. - Nem akart meghalni veled?

- Nem. Hanem elrabolták - felelt Agenor. - Bizonyos vagyok benne, hogy elrabolták. Egy gonosz púpos rabolta el, egy rettenetes arcú torzszülött, aki már régóta leselkedett rá. Más nem lehetett... bizonyosan az volt!...

- És most... nem is sejted, hogy Eszmeralda hol van?

Agenor a szemembe nézett, és egy kis gondolkodás után azt felelte:

- Azt éppen nem mondhatom, hogy nem is sejtem. Úgy gyanítom, hogy a gonosz púpos egy toronyban rejtette el és ott őrzi.

- De hát miért nem indultál el a felkutatására?

- Ó, egy darabig kerestem!... sokáig kerestem. Hanem aztán el kellett költözködnünk Temesvárról, és nem kereshettem tovább.

- Pedig olyan szép neve volt!... - sóhajtottam.

Az elérzékenyedés egy kis ideig elnyomta minden más érzésemet. De utóbb, mikor észrevettem, hogy Agenornak már csak ritkán jut eszébe Eszmeralda, az irigykedésem föléje kerekedett a megindultságomnak.

Iszonyúan féltékennyé tett, hogy Agenor máris szerelmes. Hogy olyan élményekkel dicsekedhetik, amilyenekre én eddig még gondolni se mertem.

Eltűnődtem rajta, vajon nem lehetnék-e szerelmes én is, minél hamarább?

Igen, de kibe?

A szerelem, amelyről a színházban olyan sokat hallottam, az életben eddig még csak kétszer jutott eszembe.

Volt egy cselédünk, fiatal nő, de olyan jól megtermett, hogy mindenki csak a nagy Vikinek nevezte.

Ez a nagy Viki egy nyári délután éppen mosott, - meglehetősen lenge öltözetben és csak térdigérő szoknyában - amikor én, vadul nyargalva, be akartam rontani a konyhába, ahol tulajdonképpen »nem volt semmi keresetem«.

Hanem a nyitott konyhaajtóban a lábam a földbe gyökerezett. Ahogy megláttam, hogy a nagy Vikinek milyen vastag a lába, nemcsak elámultam, hanem valósággal elhültem.

Egyszerre megértettem, hogy más világok is vannak azokon kívül, amelyeket ismerek.

Úgy megriadtam, és olyan ijedten szaladtam vissza, mintha valami megbocsáthatatlan csíny követtem volna el.

A nagy Vikinek sejtelve se volt róla, hogy sajtáságos viselkedésem a kolosszális bájait megillető néma hódolatot jelenti, és hogy rémült futásomban az ismeretlen való megdöbbenésén kívül az első szerelmi megilletődés nyilatkozott meg.

És utánam kiáltott:

- Mi baja, Pistika?

Nem állottam meg, és nem feleltem neki.

Egy darabig a konyhának még a tájékán se mertem mutatkozni. Ha a nagy Viki szólt hozzám, halkán, félénken feleltem neki, és lesütöttem a szememet, mintha valami nagy bűnt olvashatna ki a tekintetemből. És azon a bizonyos napon százszor gondoltam a nagy Viki lábára, a következő napokon már kevesebbet, végre, vagy egy hét múltán, az eredendő hűtlenséggel, szép lassan elfelejtettem az első szerelmemet... de ennek az emléke néha, nagyritkán, később is meg-megjelent előttem, nem éppen a kísértetek órájában, hanem valamivel előbb...

Egy kicsit későbben másodszor is találkoztam az érdekes, de rettenetesnek látszó szerelemmel.

Egy napszamosasszony járt a házunkhoz segíteni, ha sok volt a munka. Néha hetekig minden nap eljött, s mindig magával hozta a kisleányát, aki ilyenkor egész nap az udvarban őgyelgett. Hány esztendő lehetett ez a kislány, fogalmam sincs róla. Csak annyit tudok erről, hogy még gyerek volt, mint én. Évikének hívták.

Az arcára ma is emlékszem. Csepühaja volt, pufók arca, nagy, kerek, kék szeme és mindig ijedt, bámész nézése; azt gondolta volna róla az ember, hogy tízig se tud olvasni.

Nekem úgy tetszett, hogy azokhoz az angyalkákhoz hasonlít, akiből egész kis társaság girlandozza körül Kalazanti Szent Józsefet, azon a szentképen, amelyet öreg hittantanáromtól kaptam ajándékba, amikor egyszer ügyesen ministráltam neki.

De hogy Évike jobban érdekelt volna, mint más kislány, azt már nem mondhatnám.

Egy délután, valami szokatlan látnivalót élvezni, a fél város a nagyerdőbe sereglett, s nálunk se maradt otthon más, csak a cselédség, beleértve ebbe Évike anyját is. Én a félúton megdöntöttem magam, mert annál, amit a nagyerdőben várni lehetett, jobban érdekelt az a kérdés, hogy végképpen elvesztettem-e a tollkésem?... vagy csak a fűszékemben felejtettem, ahol valamit faragcsáltam vele.

Hazaérve, izgalmas érdeklődésemben akaratlan hirtelenséggel és nagy robajjal pattantottam fel a fűszék szűk ajtaját. Erre a váratlan zajra a kamara legsötétebb zugából két alak ugrott fel és menekült ki egy hátulsó kis ajtón: Évike meg a szomszéd kocsis fia, egy tizenhárom esztendő fiú, akit jól ismertem.

Későn ugrottak fel. Ha csak egy pillanatig is, de egészen jól, határozottan, tisztán láttam, hogy csókolóztak, amikor rájuk nyitottam.

Még inkább megrökönyödtem, mint akkor, amikor a nagy Viki lába fölfedte előttem, hogy a természetben mennyi olyan gazdagság van, amelyről korábban sejtelmem se volt.

Először állottam szemtől-szemben: a bűnnel. És felzaklatottan, de egyszersmind lesújtottan bámultam utánuk.

Akármilyen keveset tudtam az életről, a képzeletem, az érzésem vagy éppen az ösztönélet titokzatos szava megsúgta nekem, hogy ha Évike, gyerek létre, csókolózik ezzel a kamasszal: ez csak valami rosszat és csúnyát takarhat.

Mintha egyszerre mindazt láttam volna, amit az érzékiség szertelenné válása valaha vétkezett. Mintha az asszonyiség nyavalyáinak a legförtelmesebbikét pillantottam volna meg. Mintha az Apokalipszis rémségeiből a legszennesebb hullám loccsant volna a szemem elé.

Micsoda zavaros gondolatokat korbácsolt fel bennem ez a pillanatnyi látomás, ma már nem tudnám elmondani.

Csak arra emlékszem, hogy Évikére többé nem tudtam ránézni. Ha megbízást kaptam, akármelyik felsőbbségemtől, hogy mondjam meg Évikének ezt vagy azt, határozottan és konokul azt feleltem: »Nem szólok ehhez a kígyóhoz!... Fúj!...« De arra nézve, hogy mivel okolom meg ezt a gyűlölködésemet, állhatatosan megtagadtam minden felvilágosítást.

Inkább meghaltam volna, mint hogy elmondjam, milyen szörnyű titkot tudok Évikéről. Olyan megrázó, hátbavágó, irtózatos, kiábrándító dolog volt nekem, hogy Évike a szomszéd kocsis fiával csókolózott.

Szóval, amikor Agenor elbeszélte Eszmeraldának a rejtelmes esetét, elvégeztem magamban, hogy a szerelem, nekem, szegénynek, a legcsúnyább oldaláról mutatkozott be, míg Agenornak egész isteni pompájában jelent meg, abban a minden szépet felölelő, nagyszerű, káprázatos pompában, amelyet a gyerek esze »föl nem ér, de titkon érző lelke óhajtva sejt«.

- Istenem, milyen szép lehetett ez!... - merengtem el a történeten. - Szerették egymást, tehát meg akartak halni együtt... hiszen ez oly természetes!... Aztán jött a gonosz púpos, a rossz megtestesülése, és megakadályozta ezt a boldogságot!... Orvul bújt elő, mint a kígyó... Mért szomorú a vége mindennek, ami szép?!... És mért csak az szép, ami szomorú?!...

Egyre csak Eszmeralda járt az eszemben. Aki olyan fehér, mintha porcelánból volna. És akinek egy kis karminpiros gyűszű van a szája helyén... azon beszél...

- Ha engem szeretett volna!... - ábrándoztam. - Én megkeresném!... Felkutatnám, megostromolnám a tornyot, s kiszabadítanám a gonosz púpos hatalmából!... És ha addig nem kereshetném meg, amíg iskolába kell járnom, visszajönnek érte, mint Borneo és Szumatra királya!...

Egy kicsit szerelmes is voltam ebbe a karminpiros szájú, fehér Eszmeraldába, akit sohase láttam.

Aztán újra meg újra eszembe jutott - amit akkor meg nem tudtam volna szavakba foglalni -, hogy nekem eddig a Szerelem világából csak olyan dolgot lehetett megpillantanom, ami vagy megdöböntő volt, vagy nemcsak megdöböntő, hanem csúnya is... az pedig, amit Agenor látott ebben a világban, milyen más, milyen gyönyörű!...

Ha Agenor előbb is és talán akaratlanul mindig és minduntalan éreztette velem a szellemi felsőbbségét: a megalázottságom most már nagyobb volt, mint valaha. És az irigykedésem is.

Ennyit a tizenegyéves önérzet nem viselhet el szó nélkül.

De hát mivel állhattam elő, annak feltüntetése végett, hogy én se vagyok utolsó legény, hogy én is megállom a helyemet, legalább azon a területen, ahová a saját külön képességeim utalnak?!

Mihelyt erre gondoltam, eszembe kellett jutnia a hőstettemnek.

Végre is, ezt az irigyelt lényt én mentettem meg a csúfos megnadrágoltatástól. Az én nemeslelkűségem, lovagi erényem és vakmerőségem tette, hogy annak idején, amikor megtámadták,

nem vitték haza lepedőben; én segítettem meg, olyan alaposan, hogy nem téphették le róla a ruhát, sőt megtorolhatta az elszenvedett bántalmat és mindazt, amit kapott, tízszeresen fizethette vissza a Kutyafejű Tatárnak.

- Ez semmi? - kérdezgettem magamtól. Persze, mindjárt meg is feleltem a kérdésemre: - Nem, ez is valami.

És hogy helyrevigasztaljam magam, de Agenor előtt is meg-megvillantassam, hogy nemcsak neki van oka a magával való megalégedésre, egyre gyakrabban célozgattam arra a nagy eseményre, amelyet Agenor mintha már elfelejtett volna. Olyanformán viselkedtem, mint azok az emberek, akik csak nagyon kevés könyvet olvastak, s mégis mindig az olvasmányaikat idézgetik: nem volt egyebem, csak ez az egy hőstetem, hát mindig ezt emlegettem.

Mihelyt Agenor valami új jelét adta a tapasztaltságának, a tehetségének vagy a sokoldalúságának, én is újra meg újra előranciaztam az első, utolsó, egyszeri nagy cselekedetemet:

- Emlékszel, mikor a Kutyafejű Tatár meg akart verni, de én megvédelmeztem?!...

Vagy:

- Tudod, ez akkor volt, amikor a lóformátus banda neked esett, és nagyon szerettek volna megverni, de én lecsaptam közéjük!...

Néha a hajánál fogva rántottam elő az ürügyet, hogy ráakaszthassam a dicsekvésemet:

- Nézd, az a fiú ott a Holdvilágképűhöz hasonlít, akit én felpofoztam és elvertem!... Tudod, akkor, amikor a Kutyafejű Tatár téged letepert a földre, és ugyancsak helyben hagyott volna, ha én ott nem vagyok és el nem bánok veled!...

Kiállhatatlan voltam.

Ha efféle kijelentésekkel legyezgettem a hiúságomat, Agenor mindig olyan arcot vágott, mint akinek a tyúkszemére léptek, de nyikkanni se akar, kíméletességből az ügyetlen iránt. És eleinte - az első tíz-húsz alkalommal - semmit se felelt a hetvenkedésemre; ügyesen másra terelte a szót.

Hanem egyszer nem állotta meg, és végre mégiscsak szóhoz juttatta a begyében már jócskán felgyülemlt bosszúságot.

Így fakadt ki:

- Tudod, mit mondok? Abból a kis összeröffenésből nem is lett volna verekedés, ha te nem ütöd pofon a Holdvilágképűt!

- Nem lett volna verekedés? - csattantam fel. - Talán még most is arról koldulnál, ha én akkor véletlenül oda nem kerülök vagy nem állok a pártodra! Az a két lóköttő úgy elpáholtna, hogy meglehet, még most is az ispotályban volnál!

Éppen csak az kellett nekem, hogy a legilletékesebb személy, hőstetem egyetlen tanúja, ő maga, a leköteleztem, lekicsinyelje az én nagylelkű erő kifejtésem jelentőségét, sőt még engem hibáztasson s az én önzetlen beavatkozásomnak a rovására írja, ha ő akkor egypár ökölcsapást kapott!

Nagy tüzzel kezdtem magyarázgatni neki, hogy kemény kalapja okozta a bajt, és hogy ma már ott szerepelhetne a *Szentelek Életében* a katolikus hit vértanúi között, ha a gondviselés engem nem vezet éppen arra, és ha az isteni szerencséje cselekvésre nem indítja az én lelkes és minden harcra jóindulatomat.

- Tudod, mit? Hát én is mondok neked valamit! - Heveskedtem és akkor már szentül hittem, amit elszavaltam. - Márpedig azt mondom neked, hogy most sem hordhatnád békében ezt a keménykalapot, ha nem látnák, hogy sokat vagyok veled. De most már nem mernek megátadni, mert tudják, hogy a barátom vagy, és engem ismernek, az öklömről!

A szemembe nézett, és annak az embernek a hangján, aki elfojtja a bosszúságát, mert mindenáron mérsékelni akarja magát, így szólt:

- Úgy?! Hát te azt hiszed, hogy én holmi pipogya fráter vagyok?! Hogy én félnék vagyok?!... Úgy?!... Hát erre mondhatnék neked valamit! De nem mondok semmit... inkább csak hidd, hogy félnék vagyok! Mert: ne szólj szám, nem fáj fejem!

Ez a pár szó nagyon kíváncsivá tett. Unszolni kezdtem, hogy ne hallgassa el, ami az imént kikíváncozott belőle. Hiszen nekem csak elmondhatja?!... a legjobb barátjának!...

Jobbkezének mutatóját a szájára tette, elkapta onnan és tagadóan integetett vele. Aztán megint a szemembe nézett, jelentőségteljesen pislantott, majd kimeresztve a szemét, megint csak azt mondta:

- Ne szólj szám, nem fáj fejem!

És hiába könyörögtem neki, kijelentette, hogy ezt az egyet még nekem se fogja elmondani, mert ez főbenjáró dolog. Aztán másról kezdett beszélni, és mikor látta, hogy nem akarok csak úgy egykönnyen lemondani a kíváncsiságom kielégüléséről, hanem egyre nógatom: egyszerűen nem felelt a kérdéseimre.

Mindez »próba közben« történt a padlásunkon. Már előbb arra kezdett tanítani, hogy az *Angolosan* című bohózatban hogyan kell játszani az angolt. Nem akartam, hogy folytassuk a játékot, amíg el nem árulja, hogy a rejtelmes szavaival mit villantatott meg előttem, és mit akar mégis eltitkolni: újra sürgettem a felvilágosítást, de leintett és elkezdett komédiázni.

Átláttam, hogy semmiféle kunyorálással nem csiklandozhatom ki belőle, amit az előbb elharapott, és - lemondva arról, hogy valaha hozzájuthatok titokzatos szavainak izgatottan várt magyarázatához - én is belemelegedtem a játékba.

Már-már kezdtem elfelejteni a dolgot, és talán végképpen elfelejtettem volna, de egyszerre csak beleszötte az angol szavaiba azt, amivel már vagy háromszor utasította el a kérésemet:

- Aó, jesz!... Ne szólj szám, nem fáj fejem!

Ez újra felsarkantyúzta a kíváncsiságomat. Elhatároztam, hogy nem nyugszom addig, míg ki nem csikarom belőle a titkot.

Hazakísértem és az egész úton nyaggattam, hogy mondja meg nekem, mi jutott eszébe. Hivatkoztam rá, hogy barátok közt nincs titoknak helye. Hogy amit nekem mond el, az el van temetve, mert hiszen esküvel fogadtuk meg egymásnak, rettenetes esküvel, hogy egymás titkait soha senkinek se fogjuk elárulni.

A fejét rázta.

Még egy darabig faggattam, aztán belefáradva a hosszadalmas és hiábavaló szópazarlásba, így fakadtam ki:

- Tudod, mért nem akarsz megmondani? Mert nincs mit! És csak kíváncsivá akartál tenni!

Rám nézett, és gúnyos hangon azt mondta:

- Oh!... Oh!... Oh!... Azt hiszed?!...

Mintha Boldényi bácsit hallottam volna... amikor, mint Morsauf gróf azt mondja Morsauf grófnénak *A völgy liliomában*:

- Oh!... Oh!... Oh!... Azt hiszi, asszonyom?

- Azt! - feleltem, abban a reményben, hogy ezzel a váddal mégiscsak kiurathatom a nyulat a bokorból.

- Pedig én ármányra és cselszövésre nem vagyok képes - szólt Agenor. - És hogy barátodról ne tételezz fel ilyesmit, hát jól van, elmondom! Végre is te, aki két borzalmas esküvel fogadtad meg, hogy semmiféle titkomat soha senkinek se fogod elárulni, nagyon jól tudod, hogy főbenjáró titkot elárulni annyi, mint: kimúlni a vérpadon!... Hát legyen!... De nem... Mégsem mondom meg!... Ne szólj szám, nem fáj fejem!...

Míg ezt elmondta, meglehetősen ellentétes érzéseim voltak. Először örültem, hogy: no, végre megtudom, mi az, amit el akart hallgatni!... Aztán, a borzalmas eskü, de kivált a vérpad említésére, egy kicsit megijedtem a titoktól, és azt kezdtem kívánni, hogy: bár inkább ne mondaná el!... Végül, mikor ez a kívánságom teljesült, megint a kíváncsiságom kerekedett felül, s már magam se tudtam, mit óhajtsak.

Néhány percig szótlánul haladtunk egymás mellett. Már nagyon közel voltunk a Csapó-utcai házhoz.

Egyszerre Agenor megállott, s amint én is megállapodtam, megint a szemembe nézett, aztán így szólalt meg:

- Oh!... Oh!... Oh!... Hát te azt hiszed, hogy én félnék vagyok?!...

Egész testében kiegyenesedett, szép lassan magasra emelte a fejét, s nagyon furcsán nézett rám.

Tisztán emlékszem: ekkor vettem észre először, hogy a nyaka milyen feltűnően hosszú.

Az volt a nyelvemen, hogy: nem, azért nem tartom őt félnéknek... de - most már magam se tudom, azért-e, mert Agenor különös viselkedése nagy zavarba ejtett, vagy azért, mert talán a kíváncsiságom ösztökélt arra, hogy hallgassak - nem mondtam ki ezt a pár szót.

Megint szótlánul ballagtunk odább, és így értünk el a szappanos házához.

Ekkor Agenor körültekintgetett, és mikor meggyőződött róla, hogy a közelben nincs senki, aki meghallhatná a szavait, megfogta a kezemet, ismét a szemembe nézett, és halkán azt mondta:

- Hát tudd meg, hogy én már megöltem egy embert!

Aztán megrázta a kezemet, és besietett a kapun.

Ez a váratlan közlés és az egész jelenet, amennyire meglepett, olyan megriasztó hatással volt rám. De másnapig abban reménykedtem, hogy Agenor majd nevetve jelentkezik, és egy kis ingerkedés után megvallja, hogy csak rám akart ijeszteni.

Nem így történt.

Vasárnap következett, nem kellett iskolába mennem. És mert a nyugtalanság annyira gyötört, hogy nem tudtam megvárni a kora délutánt, amikor Agenor mindennap eljött hozzám: tíz óra tájban megindultam fölkeresésére, és beállítottam a Csapó-utcai házba.

Csak az öregasszonyt találtam otthon, akitől megtudtam, hogy Agenor próbán van.

Öt perc múltán már a színház kertjében voltam, s itt sétálgattam egy kis körben le s fel, folyton, szemmel tartva a színészek kapuját, majdnem délig, amikor végre Agenor alakja is megjelent a kis kapu körül ácsorgó művészek csoportjában.

Nem kerülte ki a figyelmemet, hogy nevetve rohant ki a színházból, egy másik fiúval. És vidámságának láttán nagy kő esett le a szívemről.

Egyenesen feléje tartottam. Már messziről észrevettem, s az arca egyszerre elkomorodott. De mindjárt hozzám sietett, és már néhány lépésnyi távolságból üdvözölt, a szokott módon:

- Szervusz!

- Ugye - szóltam halkán, amikor olyan közel jött hozzám, hogy kezet foghattunk -, tegnap... estefelé... csak tréfáltál?

- Mért? Mert az előbb nevettem? - felelt. - Hiszen csak nem árulhatom el magam azzal, hogy nem tudom, milyen pofákat vágjak?! Vagy azt akarod, hogy a bitófára jussak?

Kegyetlenül nézett rám, mintha én öltem volna embert.

- Hát... igazán?... - dadogtam.

- Majd ebéd után mindent elbeszélék - szólt, igen nyugodtan. - Most csak eredj haza, és ne áruld el az ijedt nézéssel, hogy tudod a titkomat. Ami megtörtént, az megtörtént. Ne felejtse el, hogy nemcsak barátom vagy, hanem egy titkos bandának az alvezére is! Három órakor nálad leszek. Addig is, légy néma, mint a sír!

Sarkon fordult, és visszament ahhoz a fiúhoz, akivel kijött a színházból.

Hazatámolyogtam.

Egy falatot se tudtam enni, s egyre az órát lestem. Végre, valami kevéssel három óra előtt, Agenor benyitott a szobámba, ahol mozdulatlanul ültem egy széken, csak úgy rábámulva az ölemben levő iskolai könyvre.

Alig ismertem rá. A haja kuszált volt; erre-arra lógatta a fejét; és miközben beszélt (vagy inkább suttogott), minduntalan egy-egy mély sóhajtás szakadt fel a melléből.

- Hol beszéljünk? - kérdezte. - Találj ki valami olyan helyet, ahol senki se hallgathat ki bennünket! Azt gondoltam, hogy kihívlak a nagyerdőbe. De ott a bokrok közt kémek rejtőzhetnek. A legtanácsosabb az volna ha, egy sírboltban beszélnénk... Nem mehetünk le legalább a pincébe?

Már jobban szerettem volna, ha nem kell meghallgatnom a titkát. De a kíváncsiság is emésztett; és szégyelltem megvallani neki, hogy félek a bizalmasságától.

- A pince be van zárva - feleltem, kissé remegő hangon. - De... menjünk fel a padlásra, mint máskor!... Ez nem tűnik fel... és odafenn, hidd el, nem hallgathat ki bennünket senki!...

- Hát úgy is jól van!... - szólt, nála szokatlan engedékenységgel, sőt a példátlanságában szinte elrémítő megadással.

És megint nagyot sóhajtott.

Aztán, mintha azzal se törődött volna többé, hogy valaki kihallgathat bennünket, már akkor elkezdett beszélni, amikor a padlásnak csak a lépcsőjén voltunk:

- Hát ha mindenáron meg akartad tudni a titkomat, legyen kívánságod szerint. Talán nekem is jobb, hogy elmondhatom valakinek, mert borzasztó volt ezt magamban hordani. De ne felejtsd el, hogy amit most elmondok neked, azt rajtam kívül mostanáig senki se tudta. Még meggyónni se mertem... te leszel az első és egyetlen élő lény, aki ezt megtudod!...

- Én most már nem kívánom, hogy megtudhassam!... Amikor kértelek, hogy mondd el, mire gondoltál: nem sejtettem, hogy ilyesmiről van szó!... - hebegtem.

- Most már, hogy tudod, mi történt, azt is meg kell tudnod; miképpen történt... máskülönben azt kellene gondolnod, hogy nem vagyok méltó barátságodra... és ezt nem akarom.

Újra lélegzettem. Hát talán mégse gyilkosságról lesz szó, csak valami szörnyű szerencsétlenségről!...

- Miért is ne mondanám el?!... - folytatta Agenor. - Megesküdtél, hogy barátod titkát soha senkinek se fogod elárulni... de letetted a néma cimborák esküjét is, és jól tudod, hogy még vigyázatlanságból se szabad kiszalasztanod a szájadon olyan szót, amelyik nyomra vezethetné a fogmegeket!...

- Tőlem nem fogja megtudni senki!... - fogadkoztam.

Ezt a pár szót már alig tudtam kinyögni. Annyira remegtem, hogy minduntalan összeverődött a fogam.

- Nem is volna értelme, hogy elfecsegd - szólt Agenor. - Rólad, mint barátomról és mint néma cimboráról nem tehetem fel, hogy esküd ellenére rögtön szaladnál a bírósághoz... ha pedig később beszélnéd el, te is, mint bűnpalástoló, oda kerülnél, ahová én: a vérpadra!...

Kezdett a hideg rázni. Erre eddig nem is gondoltam!...

- Hát hallgass ide!... - Tudnod kell, - kezdte meg elbeszélését Agenor, leülve arra a szalmaszékre, melyet egy nappal előbb az *Angolosan* díszletének vittünk fel a padlásra - hogy nekem volt egy nővérem, akit nagyon szerettem... úgy hívták, hogy: Hedvig... Hedvig olyan szép volt, mint a csillagok, és sokan nem is hitték, hogy él, hanem azt gondolták, hogy: az oltárkép leszállott a helyéről, végigsétál a városban és estére visszamegy a templomba... De azért mégis találkoztak elvetemedett emberek, akik az utcán utána mentek, hogy erényét sárba tiporhassák. Én ezt észrevettem, és mert közöttünk nem volt titok, megmondtam Hedvignek: »Kedves nővérem, jól vigyázz női becsületedre!... Tudod, hogy egy nőnek ez a legszebb éke!... És figyelmeztetlek, hogy vannak nyomorultak, akik erényedre leselkednek és utánad mennek az utcán!«... Hedvig, aki szintén nagyon szeretett engem, erre azt felelte: „Köszönöm, édes fivérem, hogy erről felvilágosítottál! Én magam is észrevettem, hogy vannak olyan galád férfiak, akik az utcán lesbe állottak, hogy erényemet sárba tiporhassák. Remélem gonosz merényletük nem fog célt érni. De téged is fölkérlek, hogy légy segítségemre női becsületemnek

megőrzésében. Amint tudod, szegény jó atyánkat nem kérhetem erre, mert ő elfoglaltsága következtében nappal csak keveset van itthon, és nem ügyelhet arra, hogy senki be ne lopózhassék a házba, ha délután álomba szenderülök. Kivált ilyenkor örködjél, kedves fivérem, különös gonddal és rendkívül éberem!... Mert, amíg az álom el nem nyom, magam is nagyon fogok vigyázni, és senkit se engedek közel a női becsülemhez... hiszen, ha valaki megfosztana női becsülemtől, én azt nem tudnám túlélni!... Így szólt hozzám Hedvig, az én imádott nővérem, aki, mint láthatod, nemcsak szép volt, hanem jó is, mint az angyalok!

(Női becsület!... Milyen izgató két szó!... És ha lesújtottabb voltam annál, akit taglóval ütöttek le, mikor Agenor hozzáfogott az elbeszéléséhez: ez a két szó mégis fölkelte az érdeklődésemet, és azonnal felvert kétségbeeséssel teljes érzéketlenségemből.

Női becsület!... A sok homályos és megérthetetlen dolog közül, amely iskolába és színházba járásom óta a fejemet ostromolta, ez volt a legérdekesebb és a legtitokzatosabb. Tulajdonképpen mi is hát az a női becsület?! Ezen már gyakran törtem a fejemet... hiába. De most sem akartam, és nem is mertem megkérdezni. Szégyelltem, hogy ennyire tudatlan vagyok. És megzavarhatom-e Agenort az együgyűség kérdéseivel, amikor egy rémes titokról lebbenti le előttem a leplet.

Hát nem szólaltam meg. És Agenor, miután egy kis szünetet tartott, mintha az elnyelt kérdésemet várta volna, így folytatta:)

- Én teljesítettem is, amire kedves nővérem fölkért, és olyankor, ha délután aludt, őrt állottam. Aztán, mikor gyanús alak közeledett, megfújtam egy kis sípot, erre nővérem fölébredt, talpra ugrott, és az aljas cselszövők hanyatt-homlok visszarohtak denevér-odvaikba. Egyszer azonban mégis megtörtént az a szerencsétlenség, hogy kijátszották éberségemet. Volt Temesváron egy Satopper Főbusz nevű kapitány, aki fogadott a többi tiszttel, hogy nővérem becsületét hatalmába keríti. Ez a bizonyos Satopper Főbusz altatót kevert italomba, hogy észrevétlenül lopózhassék be nővéremhez, midőn ez délután alszik. Én, amikor megízleltem az italt, rögtön megundorodtam tőle, és elhajítottam a poharat; így nem merülhettem mély álomba, de egy percre attól a kortytól is elaludtam. Csakis egyetlenegy percre, de ez is elég volt rá, hogy a szerencsétlenség megtörténjék. Mert Satopper Főbusz, mikor leshelyéről észrevette, hogy elszenderülök, azonnal beosont alvó nővéremhez, egy szempillantás alatt elrabolta nővérem becsületét, lelopta lábáról az egyik kis papucsot, hogy a tisztek előtt eldicsekedhessek gaz cselekedetével, aztán még abban a percben, amikor belopózott, kiugrott a nyitott ablakon és elmenekült. Én már akkor magamhoz tértem elbódulásomból, és rosszat sejtve, berohantam nővérem szobájába, amikor a küszöbre értem, még láthattam, hogy Satopper Főbusz az, aki az ablakon kiugrik. Ekkor szegény nővérem is felébredt, és hiányzó papucsáról mindjárt észrevette, hogy megfosztották női becsületétől. „Jaj, jaj! - kiáltozta - elrabolták női becsülemet!... Édes fivérem, miért nem vigyáztál jobban?!... Nővérednek nincs többé női becsülete!...”

Erre már mégiscsak meg kellett szólalnom:

- Hát ilyen hamar megtörténhetik ez? - kérdezősködtem.

Valahogy másképpen képzeltem a dolgot.

- Persze! - felelt Agenor. - Úgy beszélsz, mint aki még sohase volt színházban. Hiszen tegnap este is hallhattad: „A női becsület olyan érzékeny, hogy elég egy lehellet és már vége!...”

- De hát hogyan rabolják el egy nőnek a becsületet? - firtattam tovább a részleteket.

A részletek érdekelték volna a legjobban.

- Még azt se tudod?!... Hát a férfi átöleli a nőt, rálehel a nőnek a szájára, és ettől a lehellettől a női becsület azonnal elfonnyad - magyarázta meg a dolgot Agenor, kissé hézagosan.

Ez a felvilágosítás ugyan nem elégített ki, de lemondtam arról, hogy ennél legalább valamivel többet kívánjak, mert attól tartottam, hogy Agenor még jobban lehurrog. És Agenor, azt olvasva le az arcomról, hogy most már mindent tisztán értek, folytatta az elbeszélését:

- Szegény nővérem csakugyan nem tudta túlélni a női becsületének elvesztését. Hiába vigasztaltam, egyre hervadt-sorvadt, és nem telt bele sok idő, elköltözött a temetőbe. Én pedig megfogadtam, hogy becsületének elrablóján rettenetes bosszút állok, mihelyt erre alkalom nyílik. Párbajban nem ölhetem meg, gondoltam, de nemcsak párbajban halnak meg az emberek, várjuk ki a jó alkalmat, és majd meglátjuk. A jó alkalomra pedig nem kellett sokáig várakoznom... Mondd, voltál te már Temesvárott?

- Én?! - feleltem meglepetten. - Nem én! Sohase voltam.

- Kár mert akkor tudnád, hogy Temesvár mellett van egy nagy tó; úgy hívják, hogy: „A halottak tava.” Hát egyszer ennek a tónak a partján sétálgattam, amikor egyszerre csak azt látom, hogy Satopper Főbusz, nővérem becsületének elrablója, ott ül a tóparton, egy padon és alszik. Hihetek-e szememnek? - gondoltam - ez az ember senki más, mint Satopper Főbusz kapitány, akit a legjobban gyűlölök a világon! Láttam, hogy a pad nagyon közel van a víz széléhez, és tudtam, hogy a tó ott a legmélyebb. Nini! - mondtam magamban - ha most valaki jó nagyot tudna lökni ezen a padon, akkor bizony könnyen megtörténhetnék, hogy Satopper Főbusz kapitány, nővérem becsületének elrablója és szeretett testvérem gyilkosa, sohasem ébredne fel délutáni álmából. De hát nem próbálhatnám-e meg ezt én is?!... hátha bennem is van annyi erő, amennyi ehhez kell?!... A legrosszabb esetben elszaladok... vagy ha elcsíp, azt mondom, hogy: nem akartam a tóba belegurítani, csak nagyot akartam lökni rajta, hogy a padról leessen a földre, és jól megüsse magát. Körülnéztem; jó messzire elláthattam, de sehol semmiféle élőlény, még egy kutya se. Igen meleg volt, amikor az emberek szeretnek elbújni az árnyékba, a tópartra pedig odatűzött a nap. Satopper is alighanem a meleg elől menekült a padra, egy szomorúfüz árnyékába, és a melegtől aludt el a padon. Mikor aztán megbizonyosodtam afelől, hogy senki se láthatja, mit csinállok; azt gondoltam, hogy ilyen nagyszerű alkalom talán soha többé nem fog kínálkozni az egész életben, és hogy: jó lesz sietni!... mert nemsokára már jöhet ám valaki!... Hát siettem. Igen messziről, igen sebes iramban nekirohantam a pad hátuljának, összeszedtem minden erőmet, és iszonyuat löktem rajta... akkora lökés volt az, amekkora csak kitelhetett tőlem. Olyan szerencsém volt, hogy a pad nem esett a vízbe, csak az ember... A padot hirtelen visszaállítottam a helyére, és elszaladtam... azért is, mert nem akartam a fuldoklását látni... de azért is, hogyha nem fül bele a tóba, és a vízből észreveszi, hogyan került oda, ne láthassa az arcomat, és később ne ismerhessen rám, hanem csak annyit tudjon meg, hogy egy fiú lökte a vízbe, és ez elszaladt... Olyan gyorsan futottam, ahogyan a lábam csak vitt... egészen addig míg az első embert meg nem láttam. Ettől fogva lassan mentem, de amikor az ember mellett elhaladtam, elfordítottam az arcomat, hogy ez ne tudja meg, milyen volt a képe annak a fiúnak, aki a tópart felől jött. Aztán beértem a városba, és úgy ballagtam, mintha sejtelmem se volna semmiről. Másnap hallottam, hogy Satopper belefűlt a tóba. Sokan azt hitték, hogy öngyilkos lett. Mások azt mondták, hogy részeg volt, és beleesett a vízbe. Az, hogy talán megölték, senkinek se jutott eszébe. Hát így történt!

Megdermedtem.

- Ez iszonyú!... borzalmas!... rettenetes!... - suttogtam.

- Mindegy, már nem lehet változtatni rajta - mondta Agenor. - Hát nem kell rágondolni. Igaz, néha azért mégis eszembe jut... olyankor, ha valaki ingerel... és ha eszembe jut, este sokáig

nem tudok elaludni. Máskor meg azt mondom magamban: úgy kell nővérem gyilkosának!... De mégse szeretek erre gondolni. És megtörténik, hogy hónapokig nem jut eszembe. Neked se mondtam volna el, bár legjobb barátom vagy... de, mert azt hitted, hogy én félnék vagyok, hát akartam hogy tudd!... No, hiszed-e még, hogy félnék vagyok?!...

Dehogyan hittem! Senki, soha, egy szót se hallott többé a hőstetemről.

Csak a fejemet ráztam. Szó még nem jött ki a torkomon.

- De nem bánom, hogy elmondtam, ez egy kicsit megkönnyebbített - beszélt tovább Agenor, sokkal kevésbé borúsán, mint előbb. - Most már, hogy ketten tudjuk: mintha valami tehernek a felét levettéd volna a vállamról. Csak aztán vigyázz, hogy még álmodban se áruld el a titkomat! Ezt egyébként néked, mint néma cimborának, nem kell külön is a figyelmedbe ajánlanom; hiszen tudod, hogy magadat is bajba döntened! Mindig jussanak eszedbe saját szavaid, hogy titkaim nálad el vannak temetve. Még akkor se beszéljünk erről többet, amikor magunkban vagyunk. Ne felejtsd el, hogy a kémek kihallgathatnak. Hogy a falnak is van füle. Hogy titkos társaságunknak első törvénye: »Légy néma, mint a sír!« Elmondtam... tudod... felejtjük el... most már folytassuk a munkánkat. Kezdjük meg a próbát azonnal... tanulni kell mindig, tanulni, ha az ember valamire akarja vinni... aki nem tanul szakadatlanul, abból sohase lesz semmi.

Hirtelen szökéssel fölpenderedett a padlásnak arra a kis magaslatára, amelyet színpadnak nevezünk ki, s már az angol grimaszával fordulva felém, elkezdte a próbát:

- Aó, jesz!

Ezen az éjszakán tudtam meg, micsoda gyötrelmet áll ki az ember, ha hiába hunyja be a szemét, hiába akarja kiverni a fejéből, ami izgatja és hiába erőszakolja, hogy csak nyugalmas és közömbös dolgokra gondoljon, mégse tud elaludni órákig.

Már világos volt, amikor elszunnyadtam. De alig szenderedtem el, máris fel kellett ébrednem. Álomban láttam, amit Agenor nem látott, azt a jelenetet, amikor Satopper Főbusz kapitány ki akart evickélni a mély vízből, de hiába próbált partra úszni és hiába kapkodott levegő után; láttam, hogy a szerencsétlen hogyan fuldoklik és hogyan merül el; láttam, amint elsüllyedése után a víz színén nem maradt egyéb, csak egy pár buborék. Ez az álmkép felriasztott és újra éberré tett, már nem tudom milyen hosszú időre.

Utóbb az álomtalan hánykolódástól kifáradtan, megtörten, elzsibbadtan megint elaludtam. De a pihenést ekkor sem találhattam meg. Most már azt álmodtam, hogy Agenorral a vérpadon állunk... Agenor karját a vállamon pihenteti, és torkaszakadtából énekl: »Vidáman menjünk a halálba!... vidáman ifjak!... holtig vidáman!«... Dacból én is énekelni szeretnék, de egyetlenegy hang sem jön ki a torkomból... a fogam vacog... és a szememet nem tudom levenni a kámzsával beburkolt fejű, vörösruhás hóhérról, aki roppant bárdját már türelmetlenül emelgeti, és akinek a kámzsa két hasadékából kivillanó sötét pillantása folytonosan engem méreget...

Felrettenve akkorát fordultam, hogy majd kiestem az ágyból, és az ágyam szélén jól megütöttem magam.

Aztán később már nem tudtam elaludni. Meglehetősen összetörten keltem fel, és egész nap olyan voltam, mint a váltott. Kérdezgettek, mi bajom? Már a kérdésre is megrezzentem, és csak annyit feleltem, hogy: tegnap sokat ettem, rosszat álmodtam, s a gyomrom nincsen rendben.

Ezek az álmképek meg a hasonlók más éjszakákon is meg-megjelentek előttem; olyan rendszeren kezdtek látogatni, mint valami elátkozott kastélyt a törzskísértetek.

De nem csupán az éjszakáim romlottak el. Nappal is, még sokáig, jóformán csak ezekre a rémképekre gondoltam. Semmi sem tudott hosszasan foglalkoztatni, csak a tóparti gyilkosság borzalma meg az a szörnyű »vagy-vagy«, hogy:

- Ha nem is szándékosan fedem fel a nagy titkot, csak álomban árulom el magam: esküszegő vagyok, barátom Judása, poltron, hitvány, följelentő, egy sorba való a kémmel és a latorral. Ha pedig hallgatok, »mint a sír«: bűnpalástoló, aki ezért a törvényellenességért nagyon könnyen a vérpadra juthatok. Egy kis elégedettség nélkül ma se gondolhatok arra, hogy tizenkettőfél esztendő koromban, amikor az emberben még rendszeren erősebb az önzés, mint a jellemesség, egy pillanatig se jutott eszembe: milyen könnyű volna megszabadulni a felelősségtől és minden nagyobb veszedelemtől, ha elmondanám valakinek, aki minden bajtól meg tudna védelmezni, hogy mi bánt és mi aggaszt!... hiszen ezért még nem kellett volna »mindjárt a bírósághoz szaladni« - ahogy Agenor mondta - és följelentővé aljasodni, aminél csúnyábbat nem tudtam elképzelni.

Pedig nem kételkedtem abban, hogy a titoktartásom bűnpalástolóvá tesz, tehát a törvény ellen vétővé, akire ezért az elképzelhető legnagyobb büntetés várhat: a halálos büntetés. De - bár a görög bölcsék még nem tanítottak meg rá - éreztem, hogy: az isteni, az erkölcsi törvény fölötté áll minden emberi törvénynek.

Igaz, az erkölcsömben erősen támogatott az a reménység, hogy Satopper Főbusz kapitány meggyilkoltatása - amit senki se látott, senki se gyanít s a gyilkoson kívül csak én tudok - sohase tudódik ki, hanem kettőnk titka marad örökre.

De hátha mégis kitudódik?!... Hátha anélkül hogy Agenor ezt sejtene, valaki, láthatlanul, szemtanúja volt a büntetnek?!...

Leszámoltam ezzel az eshetőséggel. És elszántam magamat rá, hogy: akkor hát ki fogok múlni a vérpadon!... Alighanem fogvacogva s a félelemtől félig ájultan fogok kimúlni... de, ha így kell elkövetkeznie, ha a legrosszabb eset leselkedik ránk, inkább haljak meg, mint hogy eláruljam a barátomat, aki úgy bízott bennem, hogy meggyóna nekem még a halálos bűnét is!... inkább szenvedjek akármeddig, inkább pusztuljak el fiatalon, inkább dőljön össze a világ, de amit nem szabad elmondanom senkinek, aminek a titkát megőrzés végett bízták rám: azt nem mondom el senkinek, soha!...

Hosszantartó szorongásomban egyszer-egyszer az a kételkedés vagy inkább áhítozás biztatott, hogy: hátha Agenor csak felültetett?!... hátha csak rám akart ijeszteni, hogy megbüntessen a hengegésemtől?!...

Valami nagyon nem mertem reménykedni ebben. Hiszen ha Agenor csak annyit mond el, hogy megölte a kapitányt, vagy azt mondja, hogy véletlenül, pajkosságból, vásottságból, gonoszságból vagy hirtelen felindulásból és azért ölte meg, hogy megtoroljon valami bántalmat, egy pofont vagy mit!... akkor igenis, erősebben kételkedtem volna és tartósabban, nemcsak egy-egy pillanatig. De Agenor azt mondta, hogy azért ölte meg Satoppert, mert nővérét, az ő egyetlen, imádott nővérét a kapitány megfosztotta női becsületétől... és nővére ebbe belehalt... becsületének elvesztését nem tudta túlélni. Az ilyen gyilkosságot már meg lehet érteni... És elmondhatja-e valaki, hogy nővérenek erényét sárba tiporták, ha ez nem igaz?!...

Boldoggá tett volna, ha megtudom, hogy Agenor mégiscsak bolonddá tartott. Nem neheztem volna rá, a nyakába borultam volna örömben. És a legelső napokban megpróbáltam mindenfelét kérdegetni tőle a sok részletében homályos esetről; mert egy darabig még volt valami halvány reményem, hogy hátha mégis kicsalhatom tőle a hön várt vallomást.

De valahányszor kérdezősködni kezdtem, akár a nővéréről, akár Satopper Főbuszról, akár a »Halottak tavá«-ról, melynek semmi nyomát se találtam Magyarország földrajzában: Agenor mindannyiszor leintett. Ilyenkor elkomorodott, mutatóját a szájához emelte, hogy mindjárt szemléltesse is a hallgatás szükségét, és azt mondta:

- Csitt!... Erről még beszélni se szabad!... Jegyezd meg magadnak, hogy a falnak is van füle!... és hogy kémek lehetnek ránk!...

S a második vagy harmadik ilyen figyelmeztetése után, többé soha egy szót se váltottunk, se Satopper Főbuszról, se a tóparti gyilkosságról.

Mikor már hetek múltak el azóta a szomorúan emlékezetes nap óta, amelyiken Agenor majdnem nyavalyássá rémített a tóparti gyilkosság elbeszélésével, egy kicsit megvigasztalt annak látása, hogy Agenor csakolyan nyugodt és vidám, mint régebben. Éppen annyit nevetgélt, ugrándozott, mókázott, tervezgetett, ácsolt, festett meg »próbált« mint azelőtt; és ha a sok kísértet, csontváz, sírbolt, csapóajtó, titkos folyosó meg mindenféle rejtelem ezután se maradt el a társalgásából, meglátszott rajta, hogy a kis színházai meg az új szerepei sokkal inkább foglalkoztatják, mint az, ami engem még egyre szörnyen izgatott. Mintha a »teher«-nek nemcsak a »felé«-t, hanem az egész terhet levettem volna a válláról.

De megnyugtatni ez se nyugtatott meg. Neki már nem olyan nagy újság ez a történet, mint nekem - gondoltam -, több ideje volt hozzá, hogy egy kicsit összeszedje magát. Aztán meg vidámságot kell tettetnie, hogy senki se gyaníthassa, mi bántja a lelkiismeretét. Színész is; már belegyakorolta magát abba, hogy az ember akkor is komédiázzék, amikor inkább sírni szeretne. És mit tudom én, milyenek az éjszakái?! Mennyit hánykolódik az ágyában álmatlanul?!... vagy: ha rosszat álmodik, milyen keservesen nyöszörög álmában?!... hogyan zörög a foga a reszketéstől?!... és a többi!... Hiszen ő maga is mondta, hogy olyankor, amikor ez eszébe jut, nem tud aludni!...

Engem pedig csak éppen most kólintott fejbe az a váratlan csapás, hogy ilyen rémes titkot kellett megtudnom... ilyen rövid időn még lehetetlen volt hozzászoknom ehhez a szörnyűséghez, és beletörődnöm abba a gondolatba, hogy az a fiú, akivel naponta órákig vagyok együtt, embert ölt!... és így nem csoda, ha én még nála is lesújtottabb vagyok. De azért, ha nem is vehetek észre rajta semmi különöst, és ha maga a tettes már jobban tud is uralkodni az arcán, mint az, aki csak a bizalmasa: a lelkében ő is csakolyan beteg, mint én, sőt ő bizonyosan még sokkal betegebb nálam!... Ha nem is beszélünk többé erről a borzasztó esetről, mert nem lehet eléggé vigyázni: az ő gondolatai mögött is mindig ott rejtőzik Satopper Főbusz kapitány sötét árnyéka... mihelyt magában marad, ő is, mint én, mindig, folytonosan csak erre gondol...

Nem tudtam elhatározni magamban, mi bánt jobban: az a gondolat-e, hogy a legjobb barátom, aki most már az iskolában is mellettem ül, és akivel minden emberi lény közül a legtöbbet vagyok együtt, valaha, egy rettenetes órában, meggyilkolta a halálos ellenségét?!... vagy az az aggodalom, hogy ezért a szörnyűségért, ha véletlenül mégis kitudódik, mint a ketten a tömlőcbe, sőt a vérpadra kerülhetünk, nemcsak ő, a tettes, hanem én is, a bűnpalástoló?...

Csak azt tudtam, hogy Satopper Főbusz kísértetétől nem vagyok képes megszabadulni... hogy ez a kísértet ráfekszik minden igyekezetemre, és megrontja minden örömet.

Ép, egészséges fiú voltam, s ha az aggodalom néha lázassá tett is, nem betegedtem bele abba, hogy folytonosan csak az iszonyodás és a rettegés foglalkoztatott. De ezekben a hónapokban az alvajáráshoz hasonlítottam: a lelkem egészen másutt járt, nem ott, ahol voltam; ezekben a hónapokban kevésbé éltem, mint amennyire szenvedtem.

Vagy egy negyedévvél azután, hogy Agenor elmondta a tóparti gyilkosság történetét, váratlanul nagy fordulat állott be az életemben. A szüleim, akik négyéves korom óta falun éltek, felköltöztek Pestre. Nem lett volna értelme, hogy ezentúl is Debrecenben járjak iskolába, s továbbra is terhére legyek a nagymamámnak. Hát magukkal vittek.

Egy nappal azelőtt, hogy vasútra ültünk, elmentem Agenorhoz, búcsúzni.

Ebben az időben már, vagy két hét óta, kevesebbet voltam Agenorral, mint régebben, amikor csak az ebéd meg az estharangszó választott el bennünket egymástól. Agenor tudniillik, a legutóbbi időben, nagyon összebarátkozott azzal a fiúval, akivel nevetve rohant ki a próbáról, amikor én olyan feldúlt lélekkel vártam rá. Ez is színészgyerek volt és Agenor azt kívánta, hogy esküdtessek fel néma cimborának és vegyük be a »Kis Színház« tagjai közé. De nekem nem tetszett ez a fiú, és nem akartam elhívni hozzánk. Ettől fogva Agenor nem jelent meg nálunk minden délután, csak minden harmadik-negyedik napon, és egyre többet kóborolt az új barátjával a fűvészkertben vagy a nagyerdőben, ahová én nem mentem velök. Szívesebben maradtam otthon, egyedül; és amíg ők futkároztak, én órákig egy helyben üldögéltem; a térdemen könyvet tartottam, de nem tudtam olvasni; és ha senki se ügyelt rám, bambán bámultam a levegőbe, ahol rémeket láttam.

Búcsúzkodni vasárnap délelőtt mentem el Agenorhoz amikor tudtam, hogy otthon találok, mégpedig anélkül, hogy az új barátját is látnom kellene.

Csakugyan otthon volt, s éppen az utolsó simításokat végezte el a legújabb kis színházán. Ott díszlett, a szoba közepén álló nagy, kerek asztalon meg egypár szalmaszéken a többi kartonpapírból készített kis színház is. Megolvastam: már tizenegy kis színháza volt.

Ekkor jutott eszembe először, hogy: ugyan minek neki ez a sok kis színház?! Hiszen egyik olyan, mint a másik!... még a díszleteik is majdnem egészen egyformák!...

Megkérdeztem tőle.

- Hja!... - felelt, felsőbbbséges mosollyal - gyakorolni kell, ha az ember valamire akarja vinni!... Aki nem gyakorol sokat, abból sohase lesz semmi!...

Elmondtam neki a nagy újságot.

Meglepetten nézett rám, és azt kérdezte:

- Így hát nem látlak többet, és ezentúl nem leszünk barátok?

- Dehogynem! - feleltem. - A nagy vakációt ezentúl is mindig Debrecenben fogom tölteni. És ha lehet, karácsonykor meg húsvétkor is lejövünk a nagymamámhoz. De már a nagy vakáció sincs nagyon messze... Így nemsokára megint itt leszek.

- Akkor hát jól van - felelt. - És addig is írhatunk egymásnak. Majd kitalálok egy titkos írást, az ábécét megküldöm neked, és ezen levelezünk. Így senki se fogja tudni, mit írunk egymásnak.

Azt hittem, szóba hozza nagy titkunkat: a tóparti gyilkosságot. Én - kivált most, amikor a titkával elmegyek messzire! - nem mertem beszélni erről.

Mintha nem is gondolt volna rá.

- Aztán, ha akarod ma délután még játszhatunk színházat. Akarod? - kérdezte.

- Nagyon jó lesz - feleltem. - Most legalább a testvéreim is megláthatják, milyen ügyes színésznek képeztél ki.

- No, még sokat kell tanulnod! - mondta Agenor.

Másnap felutaztunk Pestre.

Mikor a vonat megindult velünk, s kisírtam magamat azon, hogy meg kellett válni a nagymamától, és hogy Debrecenben a nagyurasságot, a szabad mozgást meg az elkényeztetettséget hagyom ott, szegényes kárpótlásul azzal kezdtem biztatni magam, hogy: de, viszont, a rossz álmomtól is meg fogok szabadulni, mielőtt az új világba érek.

Tévedtem.

Az új világban úgy rémlett, mintha egy holttest elől szöktem volna meg, de a holttest feltápázkodott és kísértetlépteivel utánam jött volna.

Kegyetlen hónapok következtek.

Újságot kezdtem olvasni, de az újságban csak azt kerestem, hogy nem fogták-e el Agenort a csendőrök?

Ha az előszobánk csengője élesebben szólalt meg, összeresztetem. Néha az egész testem remegett, mialatt kipislogtam, vajon nem látom-e a folyosón a csendőrök kakastollát?... vajon nem azért csengetnek-e, hogy engem, a bűnpalástolót, »a törvény nevében« letartóztassanak és vasra verjenek?

És Agenor nem írt!

Nem küldte el a titkos írást és ennek az ábécéjét, nem írt még annyit sem, hogy üdvözl.

Írtam neki én... nem kaptam választ.

Végre elérkezett a nagy vakáció, s lementünk Debrecenbe.

Agenort már nem találtam ott. Megtudtam, hogy Lóránt visszaszerződött Temesvárra, és Agenort magával vitte.

De ha Agenort nem is találhattam meg Debrecenben, megtaláltam ott, amiről már kezdtem végképpen lemondani, a gyógyulást!...

Egyszer, irgalmas lelkek, nem is sejtve, milyen nagy jót tesznek velem, a *Notre-Dame-i toronyőr*-ről kezdtek beszélgetni, a jelenlétemben.

Megütötte a fületem ez a név: Eszmeralda. Hallottam, hogy egy olyan leányról van szó, akit a toronyban rejteget egy csúnya torzszülött. Aztán megint egy név... ez a név: Phoebus de Châteaupert!...

A kaszinó könyvtárában hozzájutottam, ha nem is a színdarabhoz, legalább a regényhez. Alig kezdtem lapozgatni, már sok helyütt a szemembe ötlött a Phoebus de Châteaupert név.

Itt van, itt van, itt van!... Phoebus de Châteaupert kapitány!... Ez az én Satopper Főbuszom!

A hályog leesett a szememről. Megértettem, hogy Agenor mégiscsak bolonddá tett.

És fellélegzettem, mint aki a sötét, penészes, patkánnyal teli börtönből, ahol megöszült, végre kijut a szabadba, a napfényre.

Olyan boldog voltam, hogy egy cseppet sem tudtam haragudni az én Agenor barátomra. Ellenkezőleg, hálát éreztem iránta, amiért módot adott rá, hogy az ő kegyelmet adó segítségével is, akkor is, ha már ő eltűnik az életemből, magamtól is ki tudjak szabadulni a bűnhődésemből.

Igaz, ugyancsak meglakoltam azért a kis dicsekvésért. Keservesen, cudarul, rettenetesen. Azt mondhatnám: az életemnek ezt a félesztendejét elveszítettem... mert nem igazi élet az, ha az embernek nincs semmi öröme. És hónapokon meg hónapokon át annyira szenvedtem, amennyire csak egy ostoba kisfiú tud szenvedni, aki még ott tart, hogy - mert őt akármilyen csekélység boldoggá teheti - szeretné boldoggá tenni az egész világot.

De talán nem szenvedtem hiába.

Akkor tanultam meg: uralkodni magamon, és nem szólni arról, ami bánt, akármilyen forrong bennem... ami a hasznos tudományok közül alighanem a leghasznosabbik. Akkor tanultam meg, hogy: sohase szabad dicsekedni, mert ez a másoknak mindig kellemetlen. És akkor tanultam meg, hogy a részvétet azok érdemlik meg a legjobban, akik, mikor szenvednek, hallgatnak »mint a sír«...

Hogy mindezt idejekorán megtanultam, Agenornak köszönhetem... és mindig hálával gondoltam Agenorra.

Nagyokat suhant az idő szárnya... Már harmincöt éves voltam.

Amikor kineveztek egyetemi tanárnak, sok gratuláló levelet kaptam, és a sok között volt egy, amely igazán megörvendeztetett.

Agenor írta.

Hogy emlékszem-e még rá? Meg arra, hogy valaha régen, nap-nap után színházat játszottunk, Debrecenben, a nagyanyám házában?

Ő nem felejtett el engem. Még ma is emlékszik rá, milyen volt akkor az arcom. Azóta nem látott, de bizonyos benne, hogy rám ismerne az utcán.

Sokat hallott rólam. Boldényi bácsitól is, másoktól is. Az újságokban is számtalanszor látta a nevemet. Tudta, hogy már régóta azok közt emlegetnek, akiknek a legszebb jövőt jósolják. Azért mégis nagy örömmel olvasta, hogy már most, fiatalon, katedrához jutottam. Tisztában van vele, hogy milyen nagy, ritka dolog ez. És büszke rá, hogy az a kiváló fiatal orvos-professzor, akinek a nevét ma már az egész ország, sőt a külföld is ismeri, kislány korában őt a barátságára méltatta.

Hát ő csakugyan színész lett. Eddig a vidéken kóborolt, de most felkerült Pestre. Szerződtek a Népszínházhoz, ahol a jövő hónapban fog fellépni először.

Mindig szeretettel gondolt rám, és nagyon szeretne egyszer látni. Tudja, hogy rendkívül elfoglalt ember vagyok, de ha egyszer egy-két órát áldozhatnék neki, ezzel őt igen boldoggá tenném. Olyan kedves volna, elbeszélgetni egy kicsit a régi ismerőseinkről s a régi szép időkről!

Ha időt szakíthatok rá, hogy egyszer találkozzunk, ne féljek tőle. Sajnos, nem lett belőle Talma; de azért nem afféle éhenkórász figura, akinek a társaságát szégyellnem kellene.

Ezeket az utolsó sorokat bátran elhagyhatta volna. Akkor már, talán öt-hat év óta, kétszer is láttam a színpadon az én Agenor barátomat, és tudtam, hogy nemcsak mindenütt kedvelt, sőt ünnepezt, hanem igazán tehetséges, kitűnő színész lett belőle, aki meglepően finom ízlésével, mindig friss ötletességével és különösen egyéniségének ritka kedvességével nagyon kivált a környezetéből.

Akármilyen nagy és komoly volt az elfoglaltságom, a színház megmaradt gyöngémnek. Minél több alakban láttam a betegséget, a nyomorúságot, meg az életért rimázkodó haldoklást, annál szívesebben kerestem az esti órákban az elszórakozást, a felejtést. És ha naphosszat csupa rémséggel kellett foglalkoznom, este leghamarább a színház tudott felüdíteni.

Valahányszor egy vagy két napra vidéki városba vetődtem - és éppen azokban az években gyakran szólított el vidékre a dolgom -, mindig megtudakoltam, játszanak-e a színházban, s ha azt hallottam, hogy: igen, végignéztam a színlapot, nem találom-e meg rajta gyermekkori barátom nevét?

Így kétszer is láthattam Agenort a színpadon, előbb Pozsonyban és később Temesvárott.

Először valami francia bohózatnak a fiatal szeleburdíját játszotta, és mindjárt megkapott a szeretetreméltóságával, mozgásának természetességével és ügyességével, meg azzal a boszorkányos elevenséggel, mellyel az egész előadásnak valami kápráztatóan sebes iramot tudott diktálni.

Örömmel vettem észre az egész megjelenéséből - nemcsak az öltözködéséből, hanem a föllépéséből is -, hogy a vidéki színészeknek a legszerencsésebbjei közé tartozik, a kivételek közé, akiket közönség és igazgatók annyira kényeztetnek, hogy szemmel láthatóan megszabadultak az anyagi gondtól.

Temesvárott, ahol már egy angol operettnek a főszerepét játszotta, még kedvesebbnek találtam. Amit ekkor produkált, abban annyi fantázia, kedves humor és légies könnyedség volt, amennyit nem mindennap látni se együtt, se külön-külön. És volt a játékában valami elektrizáló... de hiába próbálgatnám kifejezni ezeket az impresszióimat... tulajdonképpen az ilyesmire nincsenek szavaink.

Észrevehettem, hogy karcsú, elegáns alakját, mely valami pillangószerű kecsességgel röpködött jobbra-balra, hűséges figyelemmel követi a hölgyek pillantása s az a szoprán örömrivalgás, mely felvonások után a „Lóránt!... Lóránt!...” nevet zengette, sipította és csipogta, meggyőzhetett arról, hogy az én Agenor barátomat az egész hölgyközönség nagyon csinos fiúnak találja.

Én is azon a véleményen voltam, hogy Agenor csinos legénnyé fejlődött ki, de azért volt az alakjában valami, ami nekem nem tetszett. Csak ez az egy nem tetszett rajta; de mint húsz és egynéhány évvel ezelőtt, újra megütötte a szememet, hogy: egy kicsit hosszú a nyaka.

Nem rajtam múlt, hogy már akkor nem találkoztunk. Pozsonyban, az előadás után, be akartam menni az öltözőjébe, de az utolsó felvonásban nem volt dolga, s akkorra már elment a színházból. Nekem pedig másnap reggel haza kellett utaznom.

Temesvárott is kerestem. Megtudtam, hogy előadás után a szomszéd vendéglőben fog vacsorázni. Odamentem, s egy félórával később ő is megjelent, de nem egyedül, hanem egy gyönyörű tereméssel, akit egy idősebb hölgy kísért. Úgy gondolkodtam, hogy ebben az órában aligha örülne a találkozásunknak és még a késő éjszakai vonattal hazautaztam, anélkül hogy kezet fogtunk volna.

Most, hogy fölkeresett a gratulációjával, meglehetősen meleghangú levélben feleltem neki, és kértem, hogy a következő este vacsoráljon velem, abban a vendéglőben, amelyet Budapesten a legjobbnak tartok.

Eljött, és meglepett vele, milyen keveset változott. Volt az arcában valami gyermekies kedvesség, amelyet sohase veszített el.

Miután elmeséltük egymásnak, micsoda nevezetesebb dolgok történtek velünk huszonnégy év alatt, én is gratuláltam neki, hogy végre fölkerülhetett Pestre.

- Nemigen van köszönet benne, - felelt - mert itt nem annyira a művészet, mint inkább csak a robot vár rám! Amit én mostanában csinállok, az csupa »tréfa, terefere, tánc« ahogy valamelyik új operettben mondják, főképpen tánc, vagy inkább: örökös ugrándozás. Ez pedig átkozottul unalmas dolog nekem, akinek az egyetlen örömöm, ha Schopenhauert olvashatom. Aztán meg kezd már fárasztani is.

- De különben jól vagy?

- Köszönöm, semmi bajom.

- És az édesapád?

- Hát csak megvan. Egész nap fúr-farag, ácsol, fest, pepecsel, tesz-vesz, ide-oda szaladgál... neki meg az az egyetlen öröme, ha futhat-fáradhat csupa haszontalanságért. Amellett zárkózottabb és szomorúbb, mint valaha; néha hetekig egy szavát se hallani.

- Zárkózott és szomorú volt már a mi gyermekkorunkban is.
 - Igen, az édesanyám és még inkább a nővérem halála óta. Ezt a kistestvéremet sohase tudta elfelejteni.
 - Pedig mindez már nagyon régen volt, ugye? Amikor Debrecenben laktatok, a nővéred már nem élt?
 - Ó, nagyon régen!... A nővérem kilencéves korában halt meg, én pedig két évvel voltam fiatalabb nála... hát úgy hét esztendősen lehettem akkor.
 - És más testvéred nem volt?
 - Nem. A kis Hedvig nővérem volt az egyetlen testvérem.
- Már nem emlékezett a tóparti gyilkosságra.

Aztán két vagy három évig nagyon sokszor láttam Agenort a színházban. Az angol táncos operettek divatja akkor érkezett el dühöngésének tetőfokához, s ezeknek az operetteknek nem a női főszereplő, hanem Agenor volt a sztárja. Mert Agenor nemcsak gyönyörködtetően kecses könnyedséggel és a szemfényvesztőkre emlékeztető testi ügyességgel, hanem amellet olyan féktelen tüsszel és a rugalmasságnak meg a sebességnek valami olyan netovábbjával táncolt, hogy látni is szédítő volt. Csak egyszer talált, ha nem is magához méltó, de legalább olyan partnerre, aki vele »lépést tudott tartani«... amikor a később világszerte Rosita néven emlegetett Sárosi Rózsi előbújt az ismeretlenségből, és még nem került el Párisba. Abban a félévben, amíg Agenor Sárosi Rózsival táncolt, akit a leánynak a szerencsésebb estéin »magával tudott vinni«, akárhányszor hallottam, hogy az emberek így lelkendeztek körülöttem:

- Ezek már nem táncolnak, ezek repülnek!

Egyszer Agenor eljött hozzám, és azt mondta:

- Kérlek, nekem van valami kis tüdőcsúcshurutom vagy talán gégehurutom... akármilyen, mindenesetre jelentéktelen dolog. Hanem ez a semmi egy idő óta annyira kaparja a torkomat, hogy azt a kevés számárságot, amit a színpadon még beszélnem kell, meg azt az egy-két rongy kuplét néha alig tudom kinyögni. A doktoraim, a színházi orvos meg a specialistáim, akik már nem tudom mióta hiába bajlódnak azzal, hogy ettől a kellemetlenségtől megszabadítsanak, legújabbban arra unszolnak, hogy kérdezzek meg téged. A specialistám esküdjözik, hogy te most valami új kezelésmóddal foglalkozol, ami éppen erről jó. Hát én nem szívesen háborgatlak ilyen számársággal, de hogy nyugtom legyen ettől a két embertől, akiknél te mindenesetre okosabb vagy és sokkal többet tudsz, kérlek, ha nincs nagyon terhedre a dolog, ha éppen ráérsz, nézz meg, és aztán rázz le a nyakadról.

Megvizsgáltam. Már alig volt tüdeje.

A lelke mélyéig meg voltam rendülve. De - milyen furcsa állat az ember! - iszonyú meghatottságomban is keresztül villant a fejemen, hogy mennyire félt akkor, amikor a Kutyafejű Tatárral való csatája után egy kicsit vérzett a füle.

- Kedves öregem - szólaltam meg -, ez a kis hurut, ez igazán semmi. Sokat cigarettázol. Hanem éppen ideje, hogy ettől a kis rekedtségtől megszabadítsunk, mert ha meg tovább is elhanyagolod, könnyen megtörténhetik, hogy évekig nehézséget fog okozni neked a színpadi beszédben, az éneklésről nem is szólva. Szóval, ha elejét akarod venni, hogy ez a kellemetlenség örökké válhassék és komolyan akarod, hogy minél hamarabb végképpen megszabadulj tőle, akkor szépen összepakolsz és azonnal elutazol Davosba.

Ez volt az utolsó szalmaszál. Nem maga vagy nemcsak maga a klimatikus hely. Hanem Davosban, olyanok, akikkel tudományos érdeklődésből összeköttetésben állottam, éppen akkor kísérleteztek egy új módszerrel. És én hittem abban, hogy ez az új módszer, jobban, mint bármi egyéb, konzerválni tudja az állapotot... tehát magát az életet... legalább egy időre.

Nevetett.

- Elképzelem - szólt -, milyen arcot vágna a direktorom, ha én most, szezon közepén, csakugyan azzal állnék elő, hogy holnap el akarok utazni Davosba!...

- A direktorodat magamra vállalom. És tudod mit? Ha nem akarsz menni, hát viszlek!

Ha ő már nem emlékezett a tóparti gyilkosságra, nekem eszembe jutott, hogy mit fogadtam meg esküvel, több mint egy negyedszázaddal ezelőtt: »Én, Gombos István, esküszöm a rejtelmes hatalmakra... a Mágia minden csodájára... hogy Lóránt Agenort barátommá fogadom!... esküszöm, hogy hű társa leszek még a számkivetésben is!«...

Úgyis készültem Davosba. Hát egy pár hónappal előbb megyek... ennyi az egész különbség.

- Tréfálsz? - kérdezte Agenor.

Nem; nem volt kedvem tréfálni.

- Meg akarom mutatni neked - feleltem -, hogy olyan helyet ajánlottam, ahová szívesen elmegy, aki ismeri, minden baj nélkül is.

El voltam készülve rá, hogy a színház igazgatója akadékoskodni fog, s akkor azt mondom neki:

- Ragaszkodik hozzá, hogy Lóránt a színpadon haljon meg? És hogy a sok ugrándozás, bolondozás, énekelgetés és tánc után egy nagy vérömlés fejezze be a felvonást? Hát ez már ma is megtörténhetik!

Ezt a kis haragos szónoklatot sohase mondhattam el. Az igazgatónak nem volt ellenvetése. Alighanem hallotta a másik két doktortól, hogy nagy baj van. Még arra se szólt semmit, mikor megmondtam, hogy Lórántnak már aznap este se szabad fellépnie.

Agenornak semmi se volt gyanús.

A nagyhercegeket nem utaztatják nagyobb kényelemben, mint amilyenben én vittem el őt Davosba; és a nagyhercegekről sem gondoskodnak jobban, mint ahogy én gondoskodtam róla, az úton is, ott is.

Ha valaki két évtized óta egy nap se mulasztotta el a tíz órán át tartó munkát, akkor már jogot szerzett ahhoz a fényűzéshez, hogy urasan láthassa el a nagybeteg barátját.

- Neked annyi tenger pénzed van? - kérdezte Agenor, mikor látta, hogy külön kocsin megyünk.

- Hát van elég - feleltem. - Sokat keresek, és nem érek rá elkölteni.

Csakhogyan későn mentünk.

Vasárnap érkeztünk meg, és az új módszerrel való kísérletezéshez legkorábban kedden lehetett volna hozzáfogni.

Hétfőn délután két óra tájban kinn sütkéreztünk a napon. Agenor lakásának fejedelmi, terem-nagyságú erkélyén, Agenor egy chaiselongue-on dülöngélt; én egypár hazulról érkezett sürgönyt néztem át. Ezeket akkor adták a kezembe, amíg ebédeltünk, és csak most bontottam ki.

- Az ebéd pompás volt - szolt Agenor. - De ilyen kitűnő ebéd után nem színi!... ez mindent elront!... Csak legalább egyetlenegy cigarettára gyűjthatnék rá!... Ebéd után, egyetlenegy csak elszíhatok?!...

- Rágyújthatsz éppen, ha olyan nagyon kívánod!... De okosabb volna, ha lemondanál róla - feleltem. - Úgy látom, nincsen benned elég komoly akarat, hogy hamarosan megszabadulhassál a rekedtségedtől.

- Eh, nincs nekem semmi bajom! - mondta.

Most már sohase gondolt a halálra.

Odaadtam a kikönyörgött cigarettát, bevette a szájába, és meggyújtottam neki.

- Ejnye, be nagyszerű cigarettád van!... - szólt, az orrából eresztgetve ki a füstöt. - Még sohase szíttam ilyen fajtát!...

Megnézegette, megint bevette a szájába, és látszott az arcán, hogy milyen nagy kéjjel szívja.

Én tovább nézegettem a telegrammokat.

Egyszerre a cigaretta kiesett a szájából, és hátrahanyatlott.

Odahajoltam hozzá. A cigaretta még égett a földön, de az ő pulzusa már nem vert.

Hanyatt fektettem és lefogtam a szemét...

Mintha csak az imént láttam volna, hogy a forgószél sebességével pergeti Rositát, s aztán úgy táncolnak, mint a villik.

Önkéntelenül felpillantottam a magasba. Az ég csodálatosan szép volt, fenségesen nyugalmas, isteni békességű, és mozdulatlan, mint a temető.

Arra gondoltam, hogy ez az élet, amelyik most elmúlt, csupa »tréfa, terefere, tánc« volt.

És így fohászkoztam magamban:

- Atyánk, aki vagy, akárhol!... vajon mit kívánsz tőlünk... és ugyan mit akarsz velünk?...